Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-нээ гарана | № 174 (17297) | 1986 оной июлиин 29, вторник | Сэн 3 мүн.

ГОРОДОЙ ТУГТА — ЭХЭ ОРОНОЙ ШАГНАЛ

ВЛАДИВОСТОК. (ТАСС). hайн хубилалтануудые хэхэ, энэ талаар бэрхэшээл түбэгүүдые ушаруулжа байhан бүхы юумэ усадхаха — Совет Примориин ажалшад иимэл хүсэл эрмэлзэлтэйгээр ажаhуунa, ажаллана. Бүхы ороной хүн зондол адли, тэдэнэр шэнэдхэн хубилалтануудые хэхын түлөө шармайн оролдожо байна. Тэдэниие бэелүүлгын үрэ дүнгүүдhээ партиин XXVII съездын социально-экономическа хараа шэглэлые, КПСС-эй ЦК-гай апрелиин (1985 он) ба июниин (1986 он) Пленумүүдэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлгэ дулдыдана.

Ажахын ба соёлой байгуулалтада городой ажалшадай түйлаhан амжалтануудай түлөө, Алас-Дурна зүгэй экономико хүгжөөлгэдэ тэдэнэй ехэ хубитаяа оруулhыень тэмдэглэжэ, Владивосток хото Ленинэй орденоор шагнагдаа.

Эршэтэ габшагай ажалаараа, эдэбхи үүсхэлээрээ, гүйсэдхэхэ журамаараа олондо жэшээ харуулдаг хүнүүд драмын театр соо мүнөөдэр суглараба. Городой мэдээжэ хүнүүд, эрхим түрүү үйлэдбэрилэгшэд, новаторнууд, социалис мүрысөөндэ илагшад, КПСС-эй крайкомой болон горкомой бюрогой гэшүүд, эрдэмтэд, соёлой ажал ябуулагшад, сэрэгэй начальнигууд суглаанай президиумдэ hууба. Корейн Арадай армиин ВМФ-е командалагша адмирал Ким Ир Цхол эндэ hуулсаба. Тэрэнэй командалдаг кораблнуудай отряд хани ёhоной хэрэгээр Владивостогто мүнөө ерээд байна.

КПСС-эй Владивостогой горкомой нэгэдэхи секретарь Б. Ф. Беспалов городой партийна, совет, ниитын эмхинүүдэй, ажалша коллективүүдэй түлөөлэгшэдэй баярай суглаае эхилбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевто үгэ үгтэнэ. СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар Владивосток Ленинэй орденоор шагнагдаа гэжэ тэрэ соносхоод, городой тугта Эхэ оронойнгоо үндэр дээдын шагнал зүүлгээ.

Нүхэр М. С. Горбачевой хэлэhэн үгэ ехэ анхаралтайгаар шагнагдажа, удаан үргэлжэлhэн альга ташалгаар угтагдаба.

— Владивостогойхидой ажалай иимэ үндэр сэгнэлтэдэ хүртэhэндэ загаhашадай хубитын ехэ байhанда омогорхоноб, — гэжэ «Владивостогой загаhашан» гэжэ баазын хүдэлмэрилэгшэ, КПСС-эй XXVII съездын делегат Н. П. Гаршина хэлэбэ. Үйлэдбэриие хүгжөөхын түлөө дэлгэрhэн мүрысөөн тухай тэрэ хөөрэбэ. Түхеэрэлгэнүүдые hэльбэн шэнэлхэ гээшэ тамаржа ябадаг заводуудта хэрэглэгдэдэг гол арга нөөсэнүүдэй нэгэниинь болоно. Энэнь түүхэй эдые гамтай hайнаар хэрэглэхэ арга олгоно, продукциин үндэр шанар найдамтайгаар хангана.

— Ээлжээтэ орёо зорилгоёо бэелүүлхэдээ, Алас-Дурнын морягууд үшөө hайнаар дүүргэжэ болохогүй байгаа гү гэжэ ходо бодомжолдог, дутуу дунданууд шүүмжэлжэ үзэдэг, — гэжэ «Адмирал Макаров» ледоколой капитан В. И. Абоносимов хэлэбэ. — Иигэжэ шэнэ арга боломжонуудые олонобди. Капитальна нэмэлтэ hомололгогүйгөөр БАМ-ай ашаа шэрэлгые дээшэлүүлхээр бэлэмди. Хэдэн миллион тонно шулуун нүүрhэн, модон, зомгоол, ехэ тооной контейнер тухай эндэ хэлэгдэнэ.

Партиин Владивостогой горкомой нэгэдэхи секретарь Б. Ф. Беспалов, далайн летчик Советскэ Союзай Герой Ю. И. Чурилов, КПСС-эй Примориин крайкомой нэгэдэхи секретарь Д. Н. Гагаров суглаан дээрэ үгэ хэлэбэ.

КПСС-эй Центральна Комитедтэ, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ, СССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ эльгээhэн бэшэг соогоо Владивостогой ажалшад хизаараа комплексноор хүгжөөлгын эршые шангадхахабди гэжэ үгөө үгэбэ.

ВЛАДИВОСТОГТО ЛЕНИНЭЙ ОРДЕН БАРЮУЛАЛГАДА ЗОРЮУЛАГДАhАН БАЯРАЙ СУГЛААН ДЭЭРЭ

НҮХЭР М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ХЭЛЭhЭН ҮГЭ

Хүндэтэ нүхэдүүд!

Алас-Дурна зүгые хараха хүсэл намда үнинэй байhан юм. Теэд энэмнай гансашье хүнэй ябаагүй хизаарнууд тээшэ бидэнэй тэгүүлдэгhээ. үшөө хараагүй юумэрээ hонирходогhоо эхитэй бэшэ байха. Танай үргэн ехэ, бэрхэтэй шэрүүн, гоё hайхан хизаартай танилсаагүй байхадаа, Эхэ орон, тэрэнэй түүхэ, мүнөөдэрэй болон ерээдүйн байдал тухай ойлгосо гүйсэд бэшэ байна бшуу.

Манай ухаан бодолдо Алас-Дурна зүг Балтикаhаа болон Хара далайhаа эхилээд Номгон далай хүрэтэрхи — Соведүүдэй ороной заха хизааргүй үргэн дайдатай, энэ газарые эдлүүрилэн ашаглаhан ба аршалан хамгаалhан хүнүүдэй эрэлхэг зоригтой, ажалша бэрхэ ябадалтай, эрид хатуу байлгатай хододоо холбогдодог гээшэ. Владивосток хотые «манайхинайл» хото гэжэ онсо хани халуунаар Владимир Ильич Ленин нэрлээ бэлэй.

Номгон далай руу харгы зам түрүүшын гарагшадай — манай Эхэ ороной эрхим хүбүүдэй баатаршалга арад зоной дурасхаалда хэтэ мүнхэдөө үлэхэ. Спасскын hүрөөтэ hүнинүүд болон Волочаевскын үдэрнүүд, түрүүшын түсэбтэ табан жэлнүүдэй үедэ энэ хизаарые эршэ түгэсөөр ашаглалга, бидэндэ нангин эдэ хилэнүүд дээрэхи хилын харуулшадай дайшалхы ажал хэзээдэшье мартагдахагүй. Москва болон Сталинград шадар тулалдаhан, зүүн зүгтэ дэлхэйн хоёрдохи дайнай түгэсхэхы байлдаануудта хабаадаhан Алас-Дурнын дивизинүүд болон Номгон далайн морягуудай эрэлхэг зориг, шэн габьяа арадай дурасхаалда хэтэ мүнхэдөө байха юм.

Нэрэгүй түүхэ байдаггүй. Алас-Дурна — энэмнай Дежневой, Хабаровай, Невельскойн эрэлхэг зоригтой образууд мүн. Алас-Дурна — энэмнай Лазо болон Постышевой, Суханов болон аха дүү Сибирцевүүдэй, Бонивур болон Часовитинай, Блюхер болон Уборевичэй алдар суута нэрэнүүд мүн. Мүнөө үедэ өөрынгөө эрхим жэшээгээр бусадые дахуулжа ябагшадай дундаhаа партиин ветеран, граждан дайнда хабаадагша Иван Андреевич Чупрыниие, загаhа олзоборилдог суднануудай капитан, Социалис Ажалай Герой Юрий Петрович Волковые, суднануудые бүтээгшэдэй бригадир, Социалис Ажалай Герой Анатолий Андреевич Беловые, барилгашадай бригадир, КПСС-эй ЦК-гай гэшүүндэ кандидат Галина Владимировна Меркуловае, СССР-эй арадай багша Николай Николаевич Дубининиие нэрлэхэ дуран хүрэнэ.

Арсеньев болон Фадеевэй дуулан магтаhан Алас-Дурнын хизаар хадаа совет хүнэй зүрхэ сэдьхэлдэ эгээл дүтэ хизаар хододоо байгаа, байхашье юм. Тиимэhээ би Приморидо ерэхэ, таанадай ажабайдал ба ажалтай, энэ газар дээрэ мүнөө хэгдэжэ байhан ба саашадаа хэгдэхэ юумэнтэй танилсаха арга боломжотой байhандаа ехэ баяртайб. Тииhээр тиитэрээ КПСС-эй XXVII съездын тодорхойлон табиhан түсэбүүд дотор Алас-Дурна зүгтэ, Сибирьтэл адли, онсо hуури олгогдоhон байна бшуу.

Эдэ үдэрнүүдтэ предприятинууд, суднанууд дээрэ, институудта, hүүлэй hүүлдэ үйлсэ болон талмайнууд дээрэ түсэблэгдэhэншье, түсэблэгдөөгүй олон тоото бүтэмжэтэй, hонирхолтой уулзалганууд болоо. Эдэ уулзалгануудай үедэ тон хэрэгтэй, нюуса нөөсэгүй, хани ёhоной хөөрэлдөөнүүд болоо гэжэ хэлэхэ ёhотой. Бүхы юумэн тухай үнэн сэхэ хөөрэлдөөнүүд болоо. Теэд манай хэрэгүүд тухай хөөрэлдөөнэй болоходо, тиимэл байха ёhотой ха юм. Илангаяа мүнөөнэй, шэнэдхэн хубилгалгатай холбоотой хэрэгүүд тухай.

Харин мүнөөдэрэй манай уулзалга тухай хэлэхэ болоо hаа, энэмнай эгээл ехэ баяр баясхаланта ушараар — Владивосток хотодо Ленинэй орден барюулха ушараар боложо байна гээшэ. Ажахын болон соёлой байгуулалтада хотын ажалшадай түйлаhан амжалтануудай түлөө, Алас-Дурнын экономикые хүгжөөлгэдэ ехэ хубитаяа оруулhантайнгаа түлөө Владивосток энэ үндэр шагнал хайрада хүртэhэн байна.

Таанадые, мүнөө хоёр ордентой болоhон Владивостогой бүхы хүн зониие үнэн зүрхэнhөө амаршалнаб! Таанадай туг дээрэхи Ленинэй орден хадаа шэн габьяагаар олдоhон шагнал мүн. Тэрэ шагнал танай гоё hайхан городой гайхамшагта хүнүүдэй — морягуудай, судта бүтээгшэд болон загаhашадай, машина бүтээгшэд болон энергетигүүдэй, барилгашад болон транспортнигуудай, эрдэмтэдэй, врачнарай, багшанарай, ветерануудай болон залуушуулай шэн зоригто, үсэд нэтэрүү ажалые гэршэлнэ. Энэ нэрэ хүндые хилын харуулшад, Алас-Дурнын сэрэгэй округой болон Номгон далайн Улаан тугта Флодой сэрэгшэд хубаалдахал ёhоороо хубаалдана. Манай ороной Номгон далайн эрьеые ашаглахын, аршалан хамгаалхын ба өөрынгөө ажалаар хубилган шэнэдхэхын тула бага бэшэ юумэ хэhэн олон үеын хүнүүдэй алдар суута хэрэгүүдые энэ шагнал элирхэйлэн харуулна.

Мүнөөнэй Владивосток — мүнөө үеын индустриальна, соёлой, эрдэм ухаанай түб, томо порт, совет Примориин сэдьхэл ба зүрхэн, ороноймнай гоё hайхан хотонуудай нэгэн мүн. Тиимэhээ Эхэ ороной энэ шагнал таанадта зоригжуулхы шэнэ эдэбхиин эшэ үндэhэн болог лэ.

Партиин Центральна Комитедэй, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй болон Совет правительствын амаршалгануудые, ажалдаа шэнэ амжалтануудые, городой, ажалша коллективүүдэй, гэр бүлэ бүхэнэй ажабайдалда шэнэ гайхамшагта хэрэгүүдые түйлаха хүсэлэнгүүдые хүлеэн тогтоогыт.

Нүхэдүүд!

ЦК-гай апрелиин Пленумhээ хойшо жэлhээ нэгэ бага үлүү саг, партиин XXVII съездын хүдэлмэреэ түгэсхэhэнhөө хойшо табан hара шахуу саг үнгэрбэ. Бүхы энэ сагнай совет общество дотор шиидхэгдэхээр болоhон гол шухала асуудалнуудта шэнээр хандаха ябуулгануудые эдэбхитэйгээр бэдэрхэ хүдэлмэреэр баян байгаа. Энэ үедэ бүхы хэгдэhэншье, тэрэшэлэн алдагдаhаншье бүхы юумэнүүдтэ залан сэхэ сэгнэлтэ үгтэhэн байна.

Мүнөө бидэ удаан сагта ороной социально-экономическа хүгжэлтые хурдадхаха талаар ажал ябуулга эрхилхэ үргэн ехэ программатай болоо гээшэбди. Тэрэ программа манай өөhэдымнай хүсэлэл эрмэлзэлнүүдыешье, дэлхэйн хүгжэлтын шухалын шухала шэглэлнүүдыешье хараадаа абанхай гээшэ. Мүн энэ программа хэрэгтэй соонь нарин нягтаар тодорхойлогдонхой — арбан хоёрдохи табан жэлэй гүрэнэй түсэб табигданхай гээшэ. Энэ түсэб ажал хэрэгүүдэй байдалые гүнзэгыгөөр шэнжэлhэнэй, совет обществын эршэ түгэсөөр хүгжэхэ нөөсэнүүд, харгы замууд болон онол аргануудые бэдэрэлгын үедэ зохёон табигдаhан байха юм.

Хараалhанаа бэелүүлхын түлөө өөhэдhөө асууха саг хүрэжэ ерээ. Тиихэдээ эгээл ехэ тоосоогоор, ямаршье хүнгэлэлтэгүйгөөр асууха хэрэгтэй. Мүнөө байгша оной түрүүшын хахадай арадай ажахын хүдэлмэриин дүнгүүд согсологдонхой. Тэдэ экономикодо боложо байгаа hайн hайхан хубилалтануудые гэршэлжэ үгэнэ. Тиигэбэшье хаа хаанагүй адли эршэтэйгээр хүсэ шадал хүгжэнэгүй. Ажахын ябуулганuудта ехэ хүгжэлтэ үгэжэ, үйлэдбэриин хүгжэлтын эршые болон ажалай бүтээсэ дээшэлүүлжэ шадаабди. Машина бүтээлгэдэхи, түлишын-энергетическэ болон агропромышленна комплекснүүдтэхи, хара металлургидахи, хими болон нефтехимидэхи ба хэдэ хэдэн бусад hалбаринуудтахи байдалые hайжаруулха талаар абтаhан хэмжээнүүд hайн үрэ дүнгүүдые үгэжэ эхилээ.

Социальнашье зорилгонууд hайнаар шиидхэгдэдэг байгаа. Ехэ хэмжээнэй гэр байра ашаглалгада тушаагдаа, социально-соёлой объектнүүдые ашаглалгада тушаалга дээшэлээ. Нютагай зургаануудай hүбэлгэн бэрхээр, эршэ түгэсөөр хүдэлhэн газарнуудта хүн зониие эдеэ хоолой продуктнуудаар, промышленна эд бараагаар хангалга, ажаhуудалай хэрэглэмжэ хангалга hайжараа. Иимэ хубилалтануудые имагтал амаршалжа болохо байна бшуу.

Тиигэбэшье, нүхэдүүд, сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй: бидэниие баясуулдаг, этигэл найдалда түрүүлдэг эдэ хубилалтанууд хадаа нэн түрүүн ажалай, гүрэнэй түсэб дүүргэлгын журамые бэхижүүлхэ талаар абтаhан хэмжээнүүдэй аргаар түйлагдаа. Түсэбүүдые табилга ба дүүргэлгэдэ, бүхы ажал хэрэгүүдтээ гурим журам тогтоолгодо бүри ехэ эрилтэтэйгээр хандадаг болоо, бүри hайнаар ажалладаг болоо, архидалга нилээд хороогдоо — иигээд лэ байхадань, hайн үрэ дүнгүүд бии болоно ха юм.

Тиигэбэшье, ниитэ дээрээ хахад жэл соо hайн үрэ дүнгүүдэй түйлагдаад байхада, нэгэ зарим hалбаринуудта хүгжэлтын эршэ май—июнь hаранууудта доошолоо, зарим министерствэнүүд түсэбөө дүүргэжэ шадаагүй. Үйлэдбэриин жэгдэ бэшэ хүдэлмэри, бидэндэ байhан бүхы юумые ашаг үрэ багатайгаар хэрэглэлгэ үшөөл ехэ hаад тойбо ушаруулжа үргэлжэлhөөр, продукциин шэнэр hайжаруулха талаар обёормоор хубилалтанууд болоогүй. Энэ хадаа бидэнэй бүгэдымнай дутагдал мүн.

Эдэ бүгэдэ хадаа тон тодорхой иимэ тобшолол хэхэ арга олгоно: түргэн ургалтын шэнжэнүүдые бодото дээрэнь батадхажа шадаха шанарай талаар хубилалтанууд үшөөл болоогүй. Теэд тиимэ юумэн болохошье аргагүй байгаа. Юуб гэхэдэ, экономическа, социальна, эмхидхэлэй, үзэл сурталай болон бусад шэнжэтэй шухалын шухала хэмжээ ябуулганууд hаял бэелүүлэгдэжэ эхилээ ха юм. Тиимэhээ, дары түргэн ашаг үрэ үгэжэ шадахагүй байhаниинь ойлгосотой бшуу. Ушар иимэhээ арадай ажахын ургалтын эршые дээшэлүүлгэ хадаа тогтууритай шэнжэ шанартай болоогүй, юрэдөө, мүнөө дээрээ болоно шадахашьегүй байна бэшэ аал.

Тиимэ тулань мүнөө хоёр ондоо бодомжын алинииньшье ехээр баримталжа болохогүй. Экономикодо үрэ дүнгүүд дээшэлээ гэжэ бодоод, манай ажал ябуулгада шэнэдхэн хубилалга үргэн ехээр дэлгэрээ, хаа хаанагүй гүйсэд дүүрэнээр урагшаа дабшанабди гэжэ hанабал, гэнэншье, аюул түбэгтэйшье хэрэг болохо. Бодото байдалнай тэрээнhээ нилээд холо; бүхыдөө ороной зарим нютагууд болон hалбаринуудта мүнөө дээрээ гансал шэнэдхэн хубилалга тухай хөөрэлдөөн болоно, харин ажал хэрэгүүдынь урагшаа дабшанагүй.

Зүгөөр шэнэдхэн хубилгалгын бэрхэшээлнүүдэй урда урданайхяараа ажаhуужа, хуушанайхяараа хүдэлжэ hураhан хүнүүдэй эсэргүүсэлгэ гү, али хайхарамжагүй байлгын урда айха ушар баhал, тэрээнтэйл адляар, гаргажа болохогүй байна бшуу. XXVII съезд дээрэ иигэжэ үнэн сэхээр онсолон тэмдэглэгдээ бэлэй: бидэ бэлэн бэшэ хэрэг эхилбэбди, хэршье бэрхэтэй hаа, бодото дээрээ бэелүүлэгдэмээр зорилгонуудые бидэ урдаа табибабди. Харин ажабайдалhаа таhалгаряагүй hургаал абалгын, тэрэнэй дүй дүршэл ба хэшээлнүүдые, шэнэ юумэнүүдые саг үргэлжэ ухамайлан бодолгын эрхэ байдалда тэдэниие түйлажа болохо юм.

Үнэн дээрээ бидэ энэ хүдэлмэриие hаял эхилжэ байна гээшэбди. Зарим ушарта амжалтатайгаар шиидхэгдэнэ харин нүгөө талаараа дэншье ехэ юумэн түйлагданагүй. Улам саашаа дабшаха бүримнай, энэмнай ямар ехэ орёо бэрхэшээлтэй зорилго гээшэб, саашадаа бидэнэй бэелүүлхэ хэрэгүүдэй хэмжээн ямар ехэ гээшэб гэжэ эли тодо боложо үгэнэ. Тиигэбэшье бидэ сухарижа шадахагүйбди, сухариха ёhогүйбди, хурдадхалгын хараа бодолhоо ондоо бэшэ юумэн юрэдөө байхагүй. Энээн тухай нэгэнтэ бэшэ хэлэгдэhэн байха, тиигэбэшье тэрэниие үшөө дахин батадхаха дуран хүрэнэ.

Теэд эндэ хүнүүдые баадхан түргэдхэжэ гү, али гүйжа байгаад, ниитын хүгжэлтын хуули ёhонуудта зүрюугээр ябуулга хэхыень баадхаха, үгышье hаа, эдэ хуули ёhонуудые, бодото эрхэ байдалые «мэхэлэн», тойрожо гараха гэhэн hэдэлгэ тухай эндэ хэлэгдэнэгүй ха юм. Шэнэдхэн хубилгалгын хараа шугамые бэелүүлхэ зуураа, парти, Центральна Комитет, эдэ хуули ёhонуудые гүнзэгыгөөр, саг соонь шэнжэлэн үзэхэ, манай ажал ябуулгада тэдэниие шадамараар хараадаа абаха хэрэгтэй байhан ушарhаа, энэ харгы замда бии болоhон хаалта болон түбэгүүдые заатагүй усадхаха хэрэгтэй байhан ушарhаа эхи абадаг байна бшуу.

Түсэбтэ табан жэлэй түрүүшын хахад жэлэй бодото, хүн бүхэнэй ойлгомоор үрэ дүнгүүд хадаа хурдадхалгын хараа шугамые совет арадай дэмжэжэ байhан, эгээл үнэтэ юумээрээ — ажал хэрэгүүдээрээ дэмжэжэ байhан тухай гэршэлжэ үгэнэ. Эндэ Владивостогто, хаанашье байхадаал адли, би өөрынгөө шэнэ тушаалда байнаб, тиихэдээ нэгэл асуудал табинаб: партиин зохёожо, арадта дурадхаhан политика эли тодо гү, хэндэ ямар hэжэг байнаб? Эндэшье Алас-Дурнада арадай аша туhада, бүхы совет хүнүүдэй бүлэ бүхэнэй, ороной ерээдүйн аша туhада ябуулагдадаг политикые дэмжэнэ гэжэ сэдьхэлээ ханан тэмдэглэнэб. Энэ дэмжэлтыень, арад зоной тэмсэлдэ, бэрхэшээлнүүдые дабалгада зоригжолые эгээл ехэ аша туhатайгаар, эгээл ехэ ашаг үрэтэйгөөр КПСС-эй XXVII съездын табиhан зорилгонуудые шиидхэлгэдэ шэглүүлхэ гээшэ тон шухала болоно. Иимэ хараа бодолhоо, нүхэдүүд, **Алас-Дурнын** хүгжэлтын зарим асуудалнуудта хандаха, яажа энэ хизаарые үргэнөөр хубилган шэнэдхэхэ тушаа зүбшэхэ, тэрэнэй баялигуудые совет арадай аша туhада зорюулха, эндэ ажаhуудаг хүнүүдэй эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые яажа hайнаар, гүйсэд дүүрэнээр хангаха тушаа хөөрэлдэхэ хүсэл бии.

Алас-Дурные Номгон далайдахи манай ороной түрүү газар гэжэ үнинэй заншалаар нэрлэдэг гээшэ. Энэмнай заатагүй зүб. Тиигэбэшье мүнөөдэр энэ хараа бодолые гүйсэд дүүрэн гээд мэдэржэ болохогүй. Примориие, Алас-Дурна зүгые үндэр хүгжэлтэтэй арадай ажахын комплекс болгохо хэрэгтэй.

Энээнэй бодото эрхэ нүхэсэл гэхэдэ, урдахи жэлнүүдтэ хэгдэhэн бүхы юумэн мүн болоно. Индустриин бүхы hалбаринуудай мүнөө үеын предприятинууд баригданхай, ашагта малтамал шанаржуулгын объектнүүд, электростанцинууд, шэнэ түмэр замууд, паром болон портнууд ашаглалгада оруулагданхай. Хэдэн зуун мянгаад гектар газар шанаржуулан hайжаруулагданхай. Олон институудтай СССР-эй Наукануудай академиин Алас-Дурнын научна түб байгуулагданхай. Үндэр мэргэжэлтэй, мүнөө үеын хүдэлмэришэд болон мэргэжэлтэдэй кадрнууд урган гараа.

Энээнэй ашаар промышленна үйлэдбэриин хэмжээн 20 жэлэй туршада гурба дахин шахуугаар ехэ болоо, хүдөө ажахын продукци 1,5 дахинhаа үлүүгээр дээшэлээ. Мүнөө үедэ Алас-Дурна орон дотор олзоборилогдодог бүхы загаhанай 40 процентые үгэнэ. hүүлэй 4 түсэбтэ табан жэлнүүдэй үедэ 62 миллион дүрбэлжэн метр талмайтай байрын гэрнүүд баригдаа. Энэмнай Владивосток шэнги долоон хотонуудай хэмжээтэй адлирхуу болоно. Ажалай нөөсэнүүдэй ургалтын үшөөл багаар хүгжэдэгшье hаа, хүн зоной тоо үнгэрhэн 20 жэлэй туршада 1,4 дахин олошороо. Юрэнхы дээрэнь хэлэбэл, ороной экономико Номгон далай тээшэ үргэн ехээр дабшаа.

Гэбэшье хурдадхалгын политикын үндэhөөр, КПСС-эй XXVII съездын хараа бодолнуудай ёhоор, бидэ иимэ асуудал сэхээр, шангаар табиха ёhотойбди. Алас-Дурнын экономическа болон социальна хүгжэлтэ, эрдэм ухаанай эмхи зургаануудай хүдэлмэриин хэмжээн, тэдэнэй шэнжэлгэнүүдэй хэмжээнүүд энэ нютагай улам ургажа байгаа үүргэдэ, партиин табиhан шэнэ зорилгонуудта харюусана гү? Эндэ байгуулагдаhан хүсэ шадал гүйсэд ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэгдэнэ гү?

Социально-экономическа хүгжэлтые хурдадхаха гэhэн холын хараатай хараа шугам эндэ регионально шэнэ политика бэелүүлхэ эрилтэ табина. Тэрээн дотор парти зүүн зүгэй районуудые булюу түргэнөөр хүгжөөхэ асуудалда шухала hуури олгодог байна. Энээнhээ уламжалан, бидэ Алас-Дурнын экономикын ерээдүйн хүгжэлтыешье ехэ анхаралтайгаар хаража үзэхэ уялгатайбди. Тиихэдээ энэ нютагай онсо удха шанарые хараадаа абажа, тэрэниие түргэн болзор соо бэелүүлхэ хэрэгтэй.

Ороной бүхы арадай ажахыда орходоо, Алас-Дурнын экономикын аали удаанаар хүгжэнэ, харин тад hөөргөө байха ёhотой hэн. Энээнhээ боложо, ниитэ союзна үйлэдбэри дотор энэ нютагай хубита ехэ болохоhоо байтагай, харин улам бага боложо байна бшуу. Социальна шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ, илангаяа гэр байра барилгада гээгдэлынь улам hүжэрөө. Үйлсэнүүдтэ энээн тухай партиин Центральна комитедтэ, Совет правительствада оруулагдаhан hанамжа дурадхалнуудые шагнааб, тэдэнь зүбтэй.

Алас-Дурнын хүгжэлтэдэ анхарал хандуулагдаагүй гэжэ хэлэжэ болохогүй. hүүлэй жэлнүүдтэ ЦК болон СССР-эй Министрнүүдэй Совет хэдэ хэдэн хэмжээнүүдые абаhан байха юм. Тэдэ энергетикэ, үнгэтэ ба хара металлурги, нүүрhэнэй промышленность улам хүгжөөхэ, загаhанай болон ой модоной ажахые, модо болбосоруулга, транспорт болон ажахын бусад hалбаринуудые саашадань хүгжөөхэ, барайгар болон соя үйлэдбэрилгэ ехэ болгохо талаар, хүдөө нютагуудые шэнэдхэхэ ба соёлой hалбаридахи байдалые hайжаруулха талаар зорилгонуудые тодорхойлhон байха юм. Тиигэбэшье хараалагдаhан хэмжээнүүдэй олонхиин муугаар бэелүүлэгдэжэ байhаниинь халагламаар.

Эндэ СССР-эй Госпланай болон Госснабай, Үнгэтэ металлургиин, Нүүрhэнэй промышленностиин, Энергетикын болон Электрофикациин министерствэнүүдэй, бусад хэдэ хэдэн албан зургаануудай зарим харюусалгата хүдэлмэрилэгшэдэй Алас-Дурнын экономикын үүргэ болон удха шанарые ойлгодоггүй байhан ушар, харин эсэсэй эсэстэ — политическэ холын хараа бодолгүй байhан ушар эли тодоор харагдана. Гэм зэмын нилээд ехэ, бага бэшэ хубиие республиканска болон нютагай органууд бэе дээрээ даажа абаха ёhотой.

Иимэ байдалые үндэhөөрнь хубилгаха хэрэгтэй, хүгжэлтын эршые удааруулгаhаа тэдэниие түргэдхэлгэдэ, ашаг үрэ багатай арга нүхэсэлнүүдэй ехэ байлгаhаа эрдэм-техникын дэбжэлтын үндэhэ hуури дээрэ али болохоор эршэ түгэс хүгжэлтэдэ дамжан орохо ушартай болоно.

[Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта].

...ТИ АРАД ...ЁО ЗҮБШЭНЭ

...С. Горбачевой ...ладивостогто ...байhан тухай

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь «Манай город» гэжэ арадай ажахын түйлалтануудай выставкэдэ орожо харахадаа, Приморийн хизаарай түбэй экономическа хүгжэлтын хараа зорилгонуудаар, социальна асуудалнуудаар hонирхобо.

Выставкэ хараhанайнгаа hүүлээр М. С. Горбачев суглараагшадта дүтэлбэ. Эгээл гол шухала асуудалнууд тухай хөөрэлдөөн эхилнэ.

Асуудалнуудта харюусахадаа М. С. Горбачев иигэжэ тэмдэглэбэ: Манай орон дотор ниитэ нэгэн гурим журам байха ёhотой. Тэрэнэй удха иимэ — үйлэдбэриие хүгжөөхэ, эд бараа гаргалгые дээшэлүүлхэ, ажал хэрэгэйнгээ түлөө хүн бүхэн салин хүлhэ абаха ёhотой. Нүхэдүүд, эндэ бүхы юумэн гуримтай hайн гэжэ хэлэхын аргагүй. Салин хүлhэн эшожол байха, теэд эд бараанай — гуталай, мебелиин, гэр байрын ба бусад олон юумэнэй — нэмэхэгүйдэнь, ажал хэрэгhээмнай ямар аша үрэ гарана гээшэб? Эгээл тиимэhээ шахта соо, станогой, мартенэй, кульманай, эрдэм ухаанай түхеэрэлгын дэргэдэ хүдэлhэнэйнь түлөө, бодото хүдэлмэриин түлөө бултанда түлэхэ хэрэгтэй. Хэрбээ бидэнэй энээниие нэбтэрүүлээгүй hаа, ерөөсөө урагшаа дабшахагүйл.

Ажахын тоосоондо оруулха тухай асуудал тон зүбөөр табинат. Бултадаа — хүдэлмэришэншье, цехэй хүдэлмэрилэгшэшье, заводой хүтэлбэрилэгшэшье — ажахын тоосоондо орохо ёhотой. Эсэсэй продукци гаргалгаhаа салин хүлhэ абаха зэргэтэй. Эсэсэй продукци гаргаагүй hаамнай, ашаг олзошье бии болохогүйл — ушар иимэhээ абахашье юумэн байхагүй бшуу.

Юун боложо байhыень таанад харана ха юмта даа. Гутал, пальто оёдог предприятинуудай списогые таанадта нэрлэжэ шадахаб. Оёжо гаргаhан юумэниинь сэхэ конвейерhээ складта эльгээгдээд, тэндээ хэбтэнэл. Юундэ? Юундэб гэхэдэ, тэдэниие худалдажа абанагүй, харин хүдэлмэришэд эдэнэйнгээ түлөө салин хүлhэ абана бшуу. Телевизорнүүдые абажа харая. Худэлгэhэнhээшни хойшо 13—15 минута соо телевизор харуулаад, эбдэршэдэг байна. Үнгэтэ телевизор хэдытэб? Иигэжэ байхадаа саашадаа яаха болонобибди?

Хэрбээ имагтал Генеральна секретарь гансаараа хэмжээнүүдые абаха ёhотой гэжэ бодохо болоо hаатнай, манайда юуншье бүтэхэгүйл. Гол шухала юумэниинь юуб гэхэдэ, коллектив бүхэндэ арад зон бүхы хэрэгүүдые хүтэлбэрилхэ, бүхы юумэ hуури байрадань табиха ёhотой. Энэ үе сагые дабажа гараха, hанаагаа зобохо, хэн нэгэнтэй арсалдажашье болохобди, гэбэшье урдаа табиhан зорилгоёо бэелүүлхэ ёhотойбди.

Орон доторнай шиидхэгдэхэ ёhотой асуудалнууд олон гэжэ М. С. Горбачев тэмдэглээ. Бидэ бултадаа бэеэ шүүжэ үзэхэ ёhотойбди. Энэ манай хөөрэлдөөнэй hүүлээр гэртээ бусахадаа, нэгэ юумэн тухай бодомжолжо үзэхыетнай гүйнаб: би өөрөө ямар юумэ хайшан гэжэ хэхэбиб?

Үгэнүүд соностоно: Гурим журамые шангадхаха хэрэгтэй!

М. С. Горбачев: Шангадхаха хэрэгтэй! Теэд хэн шангадхаха болоноб? Бүхы обществоороо. Бүхы юумэ өөрhөө эхилхэ хэрэгтэй — гурим ёhо шангадхахаб, жаяг журамтай байхаб.

Мүнөө арад зон эрдэм hургуулитай болонхой. Шиидхэгдэхэ ёhотой асуудалнуудые ямар орёо хүрсаар, бэелүүлхээр бэлэн байhанаа ойлгожо байhыетнай манай хөөрэлдөөн харуулна.

Хэрбээ дороhоошье, дээрэhээшье шэнэдхэн хубилалтануудые хээ hаамнай, hайн үрэ дүнгэй түйлагдаха байhыень мэдэнэбди.

Архиин магазинай үүдэндэ ямар ехэ оошор байна гээшэб гэhэн асуудал табигдана.

М. С. Горбачев: Заал hаа ууха ёhотой юм гү?

Үгэнүүд соностоно: Үгы юм ааб даа, ушарынь юуб гэхэдэ, энээниие ондоогоор хэхэ хэрэгтэй.

М. С. Горбачев: Гуримшуулха гэжэ гү?

Үгэнүүд соностоно: Тиигэхэ, хүнүүд оошорто зогсоно ха юм.

М. С. Горбачев:: Теэд бү зогсыт, юундэ зобожо байхаюм! [Энеэдэн болоно].

Үгэнүүд соностоно: Ажалгажа байха ёhотой аад, юундэ гурбан час соо оошорто зогсоноб?

Үгэнүүд соностоно: Зүб юумэн хэгдээ! Алкоголь — энэ хадаа аюултай, муу юумэн гээшэ.

М. С. Горбачев: Эхэнэрнүүд намда иигэжэ бэшэнэ: одоошье эсэгэнэр үхибүүдээ харадаг болоо, харин бидэ үбгэдөө харадаг болообди. Энээнhээ хахасажа шадахагүй хүнүүдтэй адли болохо юм аалди? Үгы!

[Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта].

Нүхэр М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэһэн үг

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Гэбэшье энэмнай эндэхи бүхы нютагуудай хүгжэлтые хурдадхаха хүдэлмэриин эгээл эхин шата болоно бшуу. Үргэн олониитэтэй хамта мэргэжэлтэдэй нарин нягтаар тодорхойлхо бүхы юумэнүүдые уридшалан дэлбэлэн хэлэнгүй, энэ хүдэлмэриин шухалын шухала зарим шэглэлнүүд тухай хэлэхэ байнаб.

Нэгэдэхинь. Алас-Дурнын өөрынь географическа оршон байдал хадаа эндэ океан далайн нөөсэнүүдые хэрэглэлтэй холбоотой һалбаринуудай үндэр хүгжэлтэтэй комплекс байгуулха хараа шугам тодорхойлжо үгэнэ. Олон ушар шалтагаануудһаа боложо, ороной загаһанай ажахы улам бүри ехээр Алас-Дурна зүг тээшэ шэлжэн хүгжэжэ байна. Загаһа бариха хүсэ ехэтэй флот байгуулгада ехэ мүнгэ зөөри эндэ гаргашалагдаа. Энээнтэй хамта эрье шадарай албануудые байгуулга нилээд ехэ гээгдэлдэ оронхой гэжэ тэмдэглэлтэй. Хүндэ ушэр хүдэлмэринүүдые оньһожоруулга хангалтагүй муу хэмжээндэ байна. Энээнһээ боложо, үнэ сэнтэй суднануудай ехэнхи хубинь мииң байна, ашаг үрэ багатайгаар хэрэглэгдэнэ, заһабарилгын баазын хүсэнүүд, хадагалха байрануудай, загаһанай портнууд, шанаржуулан буйлуулха предприятинууд саг үргэлжэ дутагдана. Нэгэ үгөөр хэлэбэл, Алас-Дурнын загаһанай промышленностиие хүгжөөхэ талаар комплексно горитой хэмжээнүүдые абаха эрилтэ табигдана гэшэ. Далайһаа абадаг продуктнуудһаа биологическа талаараа эдэбхитэй бодосуудые үйлэдбэрилэн гаргалгада онсо анхарал хандуулха хэрэгтэй. Энэ шэглэл бусад оронуудта хүгжөөгдэдэг, тиигэжэ өөрынгөө ехэ ашаг үрые харуулжа шадаа.

Хоёрдохинь. Энэ хадаа эндэхи нютагуудай айхабтар баян байгаалиин баялигуудые үргэлжэ дээрэнь ашаглаха асуудал болоно. Алас-Дурна зүгэй эхи арга боломжонуудта Минцветмедэй анхаралые хандуулха хэрэгтэй. Геологуудай тооруулһанай ёһоор, эндэхи нютагуудта үнгэтэ металлнуудай алта, мүнгэнэй, мүн бусад олон үнэтэ бодосууд болон минералнуудай олон тоото баялиг хэбтэшэнүүд элбэг юм байна. Хэрбээ энэ хэрэгтэ эзэн һоор хандабал, тэдэниие малтан абалга болон болбосоруулха ябадалые нилээд горитойгоор үргэдхэжэ болохо. Алас-Дурна зүгтэ томо үнгэтэ металлурги хүгжөөлгые эршэдхэхэ ёһотойбди. Эндэ үйлэдбэриин гүйсэд түгэс шэнжэтэй циклнүүд байгуулагдажа, элдэб янзын бэлэн продукци абадаг болохо ёһотойбди. Алас Дурные саашадаа түүхэй эдэй бааза гэжэ сэгнэжэ болохогүй. Энээнтэй таагнадшье эбсэхэгүй байхат, түбтэшье энээниие һайн ойлгохо ёһотой. Эндэ союзна болон республиканска эмхинүүдые хараадаа абанаб. Дүүрэһэн циклтэй предприятинуудые бодхоохо, бэлэн продукци абаха асари ехэ арга боломжонуудые хэрэглэхэ шухала. Үнгэтэ металлурги тухай хэлээшэмни Миннесбумпромдо бүри ехээр хабаатай. Тэрэ хадаа модые гүнзэгыгөөр шанаржуулан болбосоруулха хэрэгтэ эрид шууд орохо ёһотой. Тиигээд Байгал-Амарай түмэр замай оршон тойронхи нютагуудые ажахын талаар үргэн хэмжээгээр ашаглаха зорилгонууд энээнтэй дашарамдуулан табигдана. Түс асуудалаар ЦК-гай болон правительствын түсхай шиидхэбэри мүнөө бэлэдхэгдэжэ байна. Мүн эндэшье таанар ехэ хэрэгүүдые бүтээхэ ёһотой болонот.

Гурбадахинь. Алас-Дурна зүгэй түлишэ-элшэ хүсэнэй комплекс саг үргэлжэ гээгдэжэ, бусад һалбаринуудай хүгжэлтые удааруулдаг болонхой. Энэ гээгдэлые тон богонихон болзор соо усадхаха хэрэгтэй. Ерээдүйн байдалаа бодомжолонгүйгөөр, түбэй газарһаа түлишэ болон элшэ хүсөөр хэзээшье туһална бэзэ гэжэ һанаад лэ һуужа болохогүй. Эндэтнай түлишэ болон углеводородно түүхэй эдэй нөөсэнүүд асари ехэ бшуу. Гэбэшье, жэшээнь, Хойто-Сахалинай газые ашаглаха тухай хөөрэлдөөн хэдэн арбаад жэлэй туршада хэгдэжэ байбашье, бодото хүдэлмэри мэнэ һаяхан лэ эхилээ, тиихэдээшье түбэй органуудай оролсооной һүүлээр лэ эхилһэн байна. Мүн Сахалинай эрье шадархи уһанай нефтегазова хэбтэшэнүүдые ашаглаха асуудал шиидхэлгэ баһал удааруулагдана. Харин тиихэдэнь нефть тээһэн олон зуун эшелонууд Баруун Сибирьһээ Алас-Дурна зүг тээшэ һубарин ошожол байна ха юм. Олон миллион тонно нефть Алас-Дурнада ороной ондоо районуудһаа зөөхэ баатай болонобди.

Забайкали болон Алас-Дурна зүгэй нютагуудта түлишэ-элшэ хүсэнэй бааза хүгжөөхэ тушаа урдань хараалагдаһан хэмжээ ябуулганууд тогтоогдоһон болзорнуудһаа ехэ гээгдэлтэйгээр дүүргэгдэнэ. Алас-Дурна зүг өөрынгөө нөөсэнүүдые ашаглан, элшэ хүсэнэйнгөө хэрэглэмжые гүйсэд хангаха ёһотой, тиигэжэ шадахаар байна. Алас-Дурна зүгэйхид энергетическэ барилгын найдамтай бааза байгуулхын тулада шангаар хүдэлхэ, тепловой болон гидравлическа станцинуудай комплекс барилгые, электрын элшээр хангаха нэгэдэмэл, түгэс системэ бүрилдүүлгые түргэдхэхэ ёһотой. Эндэ юунһээ үндэһэлхэ хэрэгтэйб гэхэдэ, Алас-Дурна зүг хожом саашадаа эндэ ойро оршодог ороной бусад районуудые түлишөөр хангаха бэшэ, харин тэрэниие ехэ хэмжээгээр гадаадада гаргадаг болохо ёһотой юм.

Дүрбэдэхинь. Үйлэдбэридэ хабаатай элдэб зүйлнүүдые урид түргэнөөр хүгжөөхэ хараа шугам болоно. Энэ имагтал Алас-Дурна зүгтэ хабаатай асуудал бэшэ ааб даа, Гэбэшье тэрэ эндэ эгээл хурса байна гээшэ ха. Эндэ мүнөөнэй барилгын индустриин хүгжэлтэ түргэдхэхэ шухала. Энэмнай хамаг бүхы юумэнэй үндэһэн шуу. Мүнөө таанадта түмэр замай барилгашадай тугэс подразделенинүүд ерэнхэй. Тэдэнэр богонихон болзорто Байгал-Амарай түмэр зам татаа. Тэдэниие, жэшээнь, мүнөө поездүүдые үсөөнөөр гаргадаг түмэр замай лининүүдые һэльбэн шэнэдхэлгэдэ хэрэглэхэ гү, али автомобильна харгынуудые болон портнуудые, шухала хэрэгтэй бусад объектнүүдые барилгада хэрэглэжэ болохо, тиихэ хэрэгтэйшье байна.

Далайн транспорт ашаүрэтэйгөөр хэрэглэхэ шухала, тэрээндэ хабаатай зүйлнүүдые бэхижүүлхэ, ашаануудые шэрэхэ түрүү арга түхэлнүүдые хүгжөөхэ хэрэгтэй. Таанадта дүй дүршэл бии. Мүнөөдэр Находкын Зүүн портын ажалтай танилсааб. Мүнөө үе сагай эрхим һайн порт. Тэрээниие бүгэдэндэ ульгэр жэшээ болгохоор. Жэшээлбэл, Сахалин хүргэдэг паром һайнааэ хүдэлнэ. Мүн Хойто далайн замаар һэтэ тамаран ябалгаһаа ебтэхэ экономическа ашаг үрые дээшэлүүлхын тулада хэмжээнүүдые түргөөр абаха хэрэгтэй.

Табадахинь. Эндэхи нютагуудта хабаатай научно-техническэ политикын асуудалнуудые, тэрэ тоодо энэ нютагта ашаглаха эрхэ байдалые хараада абан, мүнөө үеын эгээл шэнэ техникээр предприятинуудые хангаха тухай асуудал шиидхэлгэ мүн лэ олон онсо өөрсэ шэнжэтэй юм. Эндэ машина бүтээлгын предприятинууд олон, тэдэнэй олониинь һайн мастернуудтай, алдар суутай гэжэ һанахаар байха юм. Гэбэшье албан зургаанууддай хоорондоо холбоо муутай байһан ушарһаа машина бүтээлгын продукциин нилээд ехэ хубинь Алас-Дурна зүгһөө ороной Европодохи хубиин нютагуудта эльгээгдэдэг, харин тэндэһээнь эндэ хэрэглэгдэхын тулада ехэ хэмжээнэй техникэ урдаһаань ерэдэг байна. Эдэ асуудалнуудые түргэнөөр хаража үзэхэ, машина бүтээлгын заводуудай ямар продукцяар мэргэжэһые лаблан хараха, тиин эндэхи нютагуудташье, хэрэглэгдэхэ, мүн гадаададашье гаргагдаха продукци гаргаха, техническэ талаар һайнаар хангагдаһан түгэс үйлэдбэринүүдые эндэ байгуулха хэрэгтэ гол анхарал хандуулагдаха зэргэтэй.

Зургаадахинь. Алас-Дурна зүгэй ажахые гадаадада продукци гаргадаг байхаар хүгжөөхэ арга боломжые гүйсэд ашаглаха хэрэгтэй. Мүнөө үедэ ороной гадаадада эльгээдэг продукци дотор түс нютагуудай оруулдаг хубитань түйлай бага, тиин тэрэнэй арга боломжонуудһаа угаа бага байна. Тиимэһээ эндэ шууд ехэ хубилалтануудые хэхэ, тиин энэ хэрэгтэ шэнээр хандадаг боложо, эрье шадарай ба хилэ шадарай худалдаа наймаа һэргээхэ, гадаадын оронуудтай экономическа холбоо байгуулха түрүү түхэл янзануудые, тэрэ тоодо үйлэдбэриин коопераци мүн хамтын предприяти хэрэглэдэг болохо, түсхай ёһоор мэргэжэһэн экспортно бааза байгуулха хэрэгтэй.

Долоодохинь. Социальна һалбарине хүгжөөлгэдэ үйлэдбэриин гаргашаһаа үлэһэн мүнгэ зөөрине һомолдог ёһон парти съезд дээрэ хурсаар шүүмжэлэгдээ һэн. Ороной зүүн зүгэй хэдэн районуудта, тэрэ тоодо Приморидошье иимэ ябадал ехээр дэлгэрһэн байна. Эндэхи нютагуудта айхабтар үргэн уудам газар дэбисхэр дээрэ 7,7 миллион шахуу хүн ажаһуудаг юм. Тэдэнэй хэрэглэдэг эдеэ хоолой хахадынь шахууг ондоо тээһээ асарагдадаг. Алас-Дурна зүгэй хүн бүхэн дээрэ бодожо үзэбэл, һү, хартаабха болон овощ үйлэдбэрилгэ һүүлэй хорин жэлдэ эндэ доошолоо. Эндэхи хизаарнуудай область, округууд, районууд болон ажахынуудай олон хүтэлбэрилэгшэд үргасын багаар гарадаг, һүнэй багаар һаагдадаг, малай бага шэгнүүртэй байһантай эбсэшоод, тэжээл ондоо тээһээ ехээр асарагдаха гэжэ хүлеэгэд лэ һуудаг болонхой. Үнгэрхэдөө 15—20 жэл урид хараалагдаһан түсэб тушаа оруулагдаһан дурадхалнуудта ороной бусад нютагуудһаа асаржа, Алас-Дурна зүгые эдеэ хоолоор хангалгые үргэдхэхэ гэжэ асуудал табигдана.

Энэмнай холын хараа бодолгүй шугам болоно гэжэ һананаб. Харин иимэ байдалһаа гараха арга нэгэл юм: өөрынгөө ехээр хүгжэнги хүдөө ажахын бааза, эдеэ хоолой промышленность байгуулха. Энэ зорилго шиидхэхын тулада интенсивнэ технологинуудай үндэһөөр агропромышленна комплексын бүхы һалбаринуудые, тусхайлбал үтэгжүүлгэнүүдэй промышленность эдэбхитэйгээр хүгжөөхэ, хүдөө ажахын зорилгонуудые шиидхэхэдэ, хүршэ оронуудаар хамжаха шухала болоно.

Эндэхи нютагуудта гэр байрын болон социально-культурна барилгадахи байдал шахардуу болонхой. Тэрээнһээ боложо, эндэ нютагжахаяа ерэһэн хүнүүдые эндэ тогтоохо ябадалда һаад ушаруулагдана. Иимэ байдалай түлөө рюусалгые нютагай органуудһаа гадна, союзнашье, республиканскашье ажахын түс министерствэнүүд болон зургаанууд дааха ёһотой гэжэ һананаб.

Социальна оршон байдалые хүгжөөхэ талаар мүнөөдэр хэгдэһэн юумэ дутагдалтай гэжэ гол һанамжаяа хизаарай хүтэлбэрилэгшэдтэ хэлээб. Эндэ бии байгаа эрилтэнүүд хангагданагүй. Эдэ дутагдалнуудай зарим хубинь түбэй албан зургаануудта хабаатай. Тэдэнэй олонхинь үйлэдбэри хүгжөөлгэдэ ехэ мүнгэ гаргаад, социальна байдалые хүгжөөлгэдэ харамнадаг. Тиигэжэ үйлэдбэриин хүсэнүүд байгуулагдаад, тэрэниие ёһоор ашаглаха хүнүүд дуталадаг. Энэмнай гүрэндэ тон үнэ сэнтэй «мэхэ» гэшэ. Энээндэ иимэ политическэ сэгнэлтэ үгтэхэ ёһотой.

Эндэтнай ямар гайхалтай һайхан хизаар гээшэб, үзэсхэлэн һайхан далай, шухаг ушардаг байгаали, һайн минеральна аршаанууд бии байнал. Мүнөөдэр Находко тээшэ ниидэжэ ябахадаа, үүлэнэй тарахада, наран яларжа энэ үзэсхэлэн һайханиие дээрэһээ харааб. Губэнүүд, алтан шаргал тала, океан — бултадаа зэргэлээд. Энэнь сэдьхэл бодолдо мартагдашагүй Алас-Дурна зүг хүнүүдэй бэеэ аргалдаг бүхэсоюзна гол нютагуудай нэгэн болохо, доторойн болон уласхоорондын туризмын, тэрэ тоодо океанай ба үндэр широтадахи туризмын томо центр болохо ёһотой. Энэнь хото болон хүдөө нютагуудые болбосон түхэлтэй болгохо хэрэг түргэдхэлгэдэ мүнгэ зөөришье нэмэжэ үгэхэ бэлэй. Үсэгэлдэр пионернүүдэй лагерь ошоходоо, харгыда бүлэг амаргашадтай уулзааб. Бүхы ороной түлөөлэгшэд бии. Зариманиинь оло дахин ерэһэн, энэ хизаарта, байгаалидань дурлаа ха юм. Тэдэ бултадаа амаралтын баазануудые бариха тухай хэлээ.

Мүнөө тохёолдоһон байдалай шалтагаан элитэ. Гэр байра болон социально-культурна объектнүүдэй барилга яахадаа хангалтагүй байдалтайб гэхэдэ, урид хэгдэһэн шухала бэлэдхэл үгы, мүн барилгын бааза гээгдэнги, барилгын коллективүүд һула байна. Саашадаа энээнтэй эбсэжэ болохогүй. Социальна асуудалнуудта эрид ехэ анхарал хандуулдаг болохо гэшэ бүхы орондо амин шухала һаань, энэнь Алас-Дурна зүгтэ бүри хоёр, гурба дахин шухала байна бшуу.

Олон жэлэй туршада бии болошоһон бэрхэшээлнүүдые яажа дабахаб? Эндэ түбэй газаршье, нютагай органуудшье зэмэтэй юм. Тиимэһээ байдалаа сугтаа заһарууха ёһотой болоно. ЦК хадаа союзна болон республиканска министерствэнүүд ба зургаанудай анхаралые ороной Зүүн зүгэй районуудай асуудалнуудта эрид шууд хандуулха гэжэ найдхуулха байнаб.

Совет Алас-Дурна зүг мартагдашагүй түүхэтэй, алдарта һайхан ерээдүйтэй. Энэ хадаа байгаалиин асари ехэ баялигтай, айхабтар ехэ социальна болон экономическа арга боломжотой, уласхоорондын ехэ хараа боломжотой хизаар юм. Тиин эндэ ажахыгаа яажа эрхилхэбибди, ямар үрэ дүнгүүдые түйлахабибди, тэрэмнай таанадһаа, түбэй анхаралһаа дулдыдахал.

Эндэ хэгдэһэн ажаглалтанууд, мүн асуудалнуудые хурсаар табилга мүнөөдэрэй һайндээрэй байдалтай гүйсэд тааралданагүй гэжэ ойлгонсб. Тэд ажал хэрэгэймнай ленинскэ ёһо заншал тиимэ ха юм даа: хэһэн түйлаһанаа сэгнэхэ зуураа, ерээдүйгөө хаймадан хараха. Мүнөө гол шухалань юуб гэхэдэ, XXVII съездын шиидхэбэринүүдһээ шэлэжэн гараһан, эндэхи нютагуудта хабаатай холын хараата зорилгонуудые бэелүүлгэдэ бүхы хүсэлэл оролдолгоёо хандуулха. Тиин энэ асуудал шүүмжэлхы ёһоор хаража үзэхын тулада үндэр дээдэ шан абалгын иимэ баяр ёһололой оршон байдалысашье һамбаашалжа боломоор гэжэ би һананаб.

Манай юрэнхы түсэбүүд болон оролдолгонуудмнай иимэл даа, нүхэдүүд. Тэдэмнай Советскэ Союзай бодото дээрээ юу хүсэдэгые ямаршье уран гоё үгэнүүдһээ һайнаар харуулжа үгэнэ. Тиин империализмын зонхилхы хүсэнүүдэй тэдэнииемнай хазагайруулха гэжэ хэдышье оролдоо һаань, бидэнэр бүхы арадууд болон правительстванудта сэхэ рууһь, нюуса далдагүйгөөр иигэжэ хэлэдэгби, хэлэхэшьебди гэбэл: тиимэ, бидэндэ эб найрамдал хэрэгтэй, тиин буу зэбсэг үрдилдэн бүтээлгые зогсоосол, ядерна тэнэг тэншүү ябуулгые болюулаял, ядерна буу зэбсэг усадхаял гэжэ, мүн дэлхэйн али али хубинуудтахи хёмороо зүрилдөөнүүдые политическэ ёһоор шиидхэхэ арга үсэд нэтэрүүгээр бэдэрэел гэжэ дахин дахин уряалан ханданабди.

Бидэнэй хараһаар байтар асари ехэ хубилалтанууд болоно.

Буу зэбсэг болон дайн сэрэг хадаа политикын хэрэгсэл гэжэ правительствануудайнь тоолодог оронуудташье эб найрамдал бүгэдэндэ шухала хэрэгтэй гэһэн һанал бодол арадуудай ухаанда түргэн хүсэтэйгөөр нэбтэржэ байнхай. Энэ үнэхөөрөол бүгэдэндэ хэрэгтэй, юундэб гэхэдэ, ядерна дайн гэшэ хоёр бүлэглэлнүүдэй, бэе бэетээ зүришэлдөөд байһан хоёр хүсэнэй тулалдаан бэшэ байха; тэрэ бүхэдэлхэйн һүйдхэл һандаралда хүргэжэ, хүн түрэлтэнэй соёл болбосорол хосорхо аюулда ортохо байна.

Ядерна буу зэбсэг хуряаха, юрын зэбсэгүүд болон зэбсэгтэ хүсэнүүдые нилээд ехээр хорооохо, хиналта тогтоохо, уласхоорондын байдал һайжаруулха тушаа манай хэлэһэн үүсхэлнүүд ондо ондоогоор үргэгдөө.

Мантай хани барисаата оронууд тэдэнииемнай дэмжээ. Социалис хани нэгэдэлэй оронууд дэлхэйн оршондо социализмын баримталха ниитэ харза шугамай таһаршагүй хубинь гэжэ тэдэниие гүйсэд үнэнэтэйгөөр харана. Имагтал тэдэ үүсхэлнүүдэй түс оронуудай зүбшэгдэһэн ушарһаань бэшэ, тон шухала интернационалис бодомжоор бэшэ, харин бидэнэршье, тэдэнэршье тон амгалан шэнжэтэй нэгэл хэрэг — өөрынгөө общественэ нарижуулан һайжаруулха хэрэг эрхилжэ байһан дээрэһээ тиигэнэ. Энээнэй үндэһөөр бэе бэедээ ойро дүтэ болохо гэһэн һайн һайхан үйлэ хэрэг улам эдэбхижэнэ, экономическа нэгэдэлгэ шэнэ удха шанартай болоно, хамтын предприяти, нэгэдэлнүүдые байгуулха талаар тодорхой алхамууд хэгдэжэ, хүнүүдэй нюураараа ушарха ябадал улам үргэдэнэ. Тобшоор хэлэхэдэ, хани нэгэдэлэймнай арадуудай харилсаа болон аха дүүгэй холбоое улам гүнзэгырүүлжэ байгаа, али алиндаа ашатай туһатай түрүү шанартай үйлэ хэрэг болоно ха юм.

Манай дотоодыншье, уласхоорондыншье түсэбүүд болон хүсэлэнгүүдтэ хүгжэжэ байгаа дэлхэй ехэ һонирхолтойгоор хандана. Энэ дэлхэйн олон орон Советскэ Союзтай экономическа, научна, соёлой холбоо харилсаагаа саашадань үргэдхэн гүнзэгырүүлхые хүсэнэ гэжэ бидэ тэмдэглэнэбди. Бидэнэр энээндэ бэлэмди.

Мүн ушар байдалые бодото ёһоор сэгнэн харадаг, антикоммунизм гэгдэдэг үзэн ядалгада абтаагүй, мүн буу зэбсэг үрдилдэн бүтээлгэһээ ехэ олзо абахые хүсэдэггүй Баруун үргэн ниитэ зон, политическэ ажал ябуулагшад болон хэрэгэй хүнүүд манай түсэбүүдтэ томоотойгоор, һонирхолтойгоор хандана гэжэ хэлэхэнь зүйтэй байха юм.

Гэбэшье олон капиталис оронуудта социализмда дайсан харшаар урданшье, хойшодоошье хандадаг хүсэнүүд, империалис ларжаалхалгада абтанги гү, али сэрэгэй олзодо хобхорхогүйгөөр нялдашаһан хүсэнүүд дээрэлхэнэ бшуу. Харин сэрэг дайнай хэрэг гээшэ айхабтар хомхой хобдог, гам хайрагүй гэжэ мэдээжэ. Үсэгэлдэр тэрээндэ миллионууд хэрэгтэй байһан һаа, мүнөөдэр миллиардууд, үглөөдэр триллионууд хэрэгтэй болоно бшуу. Тэрэ өөрынгөө хүсэл зоригоо ракетэнүүдэй орондо үхибүүдэй нааданхайнуудые хэзээшье хэдэг болохогүй. Үг шэнжэнь тиимэ юм.

США-гай, тэдээнэй союзник болохо зарим оронуудай захиргаалагша хүсэнүүд манай амгалан тайбан үүсхэлнүүдые имагтал номнол гээшэ гэжэ хэлэдэг, үгышье һаа, тэдэ имагтал Советскэ Союзда ашагтай гэжэ харуулхые һэдэдэг байна. Ашаг тухай хэлэхэ болоо һаа, буу зэбсэг хуряалга үнэхөөрөө манда ашагтай, тэд тэрэ хадаа буу зэбсэг үрдилдэн бүтээлгэдэ олон миллиард мүнгэ гаргадаг правительствануудтай бүхы арадуудташье ашагтай ха юм. Тэд энэмнай үнэнэй нэгэл хубинь болоно. Бүри тэрэнэй бага хубинь гэжэ хэлэхэ байнаб. Харин гол үнэн ямар бэ гэхэдэ, хүн түрэлтэнэй хуби заяанай түлөө тон ехээр һанаагаа зобожо байһандаа иимэ үүсхэлнүүдые гаргана бшуубди.

Ядерна аюулай айхабтар ехэ болоод байхада, хүушанай, орхигдохоор болоһон ёһо — социалис оронуудта һайн лэ һаань абахагүй гэһэн ёһо баримталха гээшэ тэнэг, гамтэ ябадал болоно. Эндэ ангиин талаар хизаарлагданги, хүүшанайнгаа ядуу үзэлые үсэдөөр баримталдагынь, милитаризмын улам ехэ политическэ нүлөө үзүүлдэг боложо байһаниинь иланхаяа элээр харагдана. Тиигэбэ ябашье һаань, сэрэгэй-промышленна комплекс хамагһаа хүсэтэй гэжэ би тоолохогүй байнаб. Дэлхэйн олониитэ милитаризмын аюулые улам эли тодоор ойлгоно гэжэ бидэ харанабди. Холбоото Штадуудташье шовинизмые саг үргэлжэ үсхидхэжэ байдагшье һаань, бодото байдалые зүбөөр сэгнэхэ ябадал дэлгэрнэ, тиин совет хүнүүд бэшэ, социалис оронууд бэшэ, Никарагуагай таряашад бэшэ, аяар холын вьетнамайхид гү, али ливиинхид бэшэ, харин буу зэбсэг гаргадаг өөһэдынь хүнүүд, тэдэндэ алба хэдэг харюусалгагүй политигууд, балмад ябадалта сэрэг суурайхид лэ США-да сэрэгэй аюул тохёолдуулна гэжэ хүнүүд улам гүнзэгыгөөр ойлгодог боложо байна гэжэ харанабди.

Улам түргэдэжэ байгаа буу зэбсэг үрдилдэн бүтээлгэ имагтал үлэмжэ ехэ олзо абаха, дайн сэрэгтэ бэлэдхэхэ зорилгоор хэгдэнэ бэшэ гэжэ бидэнэр мүн лэ ойлгонобди. Юун бэ гэхэдэ, энэ хадаа Советскэ Союзые экономическа талаар һуларуулан, хүсыень бараха, арадай ажана байдалые саашадань һайжаруулха гэһэн партиин хараа шугамые буруу һүргэхэ, социальна программа дүүргэлтые удааруулха гэһэн

хүнэй ёһо[…]
эндэ табиг[…]
социализмы[…]
бэй ёһоор, […]
дарган нүү[…]
дажа үргэл[…]
рилго түй[…]
экономичес[…]
логическа, […]
ческэ бол[…]
дые хэрэгл[…]
мэдээжэ ю[…]
Тэдэ энэ[…]
Элдэб хүү[…]
нуудһаа үн[…]
бодото бай[…]
литика зох[…]
ойлголсоо[…]
байдал хүн[…]
галан байд[…]
ветскэ Сою[…]
циалис общ[…]
най урагша[…]
хо гэһэн […]
магад, наар[…]
үрэгүй, хар[…]
—аюултай […]
руунай зари[…]
хасаагүйдэн[…]
дал үгы бо[…]
Мүнөө ү[…]
болбосорол[…]
хоорондын […]
хэйн хүгжэл[…]
тые шэнэр[…]
гэһэн эрил[…]
Харин дэл[…]
дөөтэй, оре[…]
һээ дулдыд[…]
хөөгөөр бо[…]
донхой бшу[…]
далнуудта […]
һын хэдэш[…]
гаашье һаа[…]
сөөр» гэһэ[…]
лэй заншал[…]
рондын хар[…]
гагүй боло[…]
соролнай хү[…]
ажал хэрэг[…]
хүсэтэйе […]
хүнэй мэр[…]
болгогдобо[…]
банда табиг[…]
зүгһөө бүт[…]
һанаа харуу[…]
Эдэ бүгэд[…]
политикада […]
олон һурам[…]
сагта эрид […]
литическэ […]
шалые, гад[…]
найрамдала[…]
хамгаалгые, […]
хы дэлхэйн […]
ондоогоор […]
һэн эрилтэ […]
бүри энэ […]
болон хүн […]
даха бусад […]
программа, […]
гэй турша[…]
тухай, хим[…]
хо тухай, […]
лан ёһоор […]
харилсан […]
хэдэн бусад […]
хөөрөөл […]
гүндүү удх[…]
бүхы дэлхэ[…]
та хабаат[…]
госотой.
Бүрин бүт[…]
нөө хүн түр[…]
бигдаад бай[…]
хадаа Евро[…]
дашье, Аме[…]
шье адли […]
лагдашагүй […]
хэйн хуби […]
ондоогоор […]
һээ эндэ, В[…]
даа, дэлхэй[…]
далнуудые […]
най талаһ[…]
болоно.

(Түгэсхэл[…]

ПАРТИ АРАД ЗОНТОЁ ЗҮБШЭН

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Таанадта юу хэлэхэеэ байһыемни мэдэнэ гүт? Энэ хэрэгтэ сухариха ёһогүйбди. Би таанадта тоо, баримта дурдануу: манайда гэмэлтэлгын аюул усалай шалтагаанаар нала баралга жэл соо 20 процентээр хороогдоо. Айл бүлэнүүдэй һалаха һандархаябадал бага болоо. Юундэб гэхэдэ, гэр бүлэнүүд эбтэй өөтэйгээр ажаһуудаг болоо. Архи худалдалгаһаа ородог ашаг олзо хороо юм бээз. Гэбэшье бидэ энээниие дабажа гарахабди, хайшан гэжэ тэрээниие бэелүүлбэл, һайн бэ гэжэ бодомжолхо байнабди гэжэ тоолоноб. Энэ жэлэй зургаан һарын туршада орон доторнай архи худалдалга үшөө 35 процентээр хороогдоо. Архи худалдалгые хорооһонһоо уламжалан, 5 миллиард түхэриг дутуу абаабди. Архи худалдалга нёдондо жэлэй хэмжээндэ үлэхэ ааба гэжэ һанаһамнай, бүри доошоо ороо. Энэнь һайн: юрэдөөл, арад зон өөһэдөө юунэй боложо байһые ойлгоно бшуу.

Үгэнүүд соностоно: Би Яхадта, Нерюнгридэ, ажаһуудагби. Та тиишэ ерэхэ гүт?

М. С. Горбачев: Бүхы Алас-Дурна зүгөөр ябаха ёһотойб гэжэ хэлэхэ байнаб. Мүнөө Примориин болон Хабаровска хизаарнуудта хүрэхэ түсэбтэйб. Һүүлээрнь Яхад, Магадан, Чукотко ошохоб. Нүхэдүүд, таанадтай үнэн сэхэ рууһь, түбшэн даруугаар хөөрэлдэһэндөө сэдьхэлээ ханабаб. Үнэн сэхэ рууһь хөөрэлдэхэдөө, заримдаа элдэб мэдэрэлнүүдтэ үлүү ехээр эзэлэгдэдэг байнабди. Харин таанад өөһэдынгөө үнэн зүбые түбшэн даруугаар сахин хамгаалагты. Шүүмжэлэлтэй тэмсэхые һэдэдэг бүхы хүнүүдые эрид заһаруулхабди. Манайда иимэ юумэн болодог: гүнзэгы ухаан бодолтой, али бүхы юумэндэ һанаа амараар хандадаггүй, дутуу лунданууд тухай үнэн сэхэ рууһь хэлэдэг хүнүүд хахасахые оролдодог байна. Шүүмжэлэлдэ буруугаар хандадаг хүнүүдые бүхы ороной шүүмжэлэл буруушаалгада саашадаашье табидаг байхабди. Ондоогоор, һэшхэлээрээ, нүхэд ёһоор ажаһууха хэрэгтэй. Манай арад һайхан сэдьхэлээрээ, ажалша бүхэригөөрөө, хүндэ энэрхы дулаан хандасаараа хододоо баян байдаг гэшэ. Энэ талаар бидэнэртэ дуталдаха юумэн үгы. Гэбэшье һүүлэй жэлнүүдтэ олохон хүнүүд ямар нэгэн аргаар баяжаха гэһэн шунал абьяасаар эзэлэгдэнхэй: хэнһээшье үлүү юумэ таһа дүүрэжэ абаха, хэнһээшье үлүү түрэ хурим наяруулха, хэнһээшье үлүү үргөө ордон бариха. Иигэжэ баян дэлгэр сэдьхэлээ хубхайруулжа эхилээбди, Энэ ушар яашье таарахагүйл.

Үгэнүүд соностоно: Манай залуушуулай арбанай юһэн хубинь ВЛКСМ-эй гэшүүд юм. Тэдэнэр бултадаа тиимэ гүнзэгы үзэл бодолтой байжа шадаха гээшэ гү?

М. С. Горбачев: Энээн тушаа өөрөө юун гэжэ һананабши?

Комсомолец: Тэдэнэй тоос үсөөрүүлхэ хэрэгтэй.

М. С. Горбачев: Бидэ тэдэниие комсомолһоо үлдэжэ гаргаха болоно гүбди? Таанад өөһэдөө залуушуулай холбооңдо нэгэдээт, тиимэһээ эмхи бүхэндэ ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулыт. Минии комсомолой үе дайнай һүүлэй жэлнүүдтэй тудалдаа һэн. Ямар ехэ бэрхэшээл түбэгүүдэй ушардаг байһыень тэдэ жэлнүүдые мэдэхэ хүнүүд һанаһа ёһотой. Би Москвагай университедтэ һурахаяа ошоходоо, һандаргагдаһан Сталинград, Воронеж, Ростов, Харьков дээгүүр гараа һэм, Оронойнгоо үнэһэн тоборог болгогдошоһые хараһан байгааб. Тиихэдэ комсомол дайшалхы, шүүмжэлхы арга шадабаритай байгаа гэжэ хэлэхэ байнаб. Тэрэ ехэ, тон ехэ юумэ хэдэг байгаа. Эрдэм шудалжа, мэргэжэл олохо гэһэн шунал абьяасаар эзэлэгдэжэ ябаабди, ехэ юумэ хэдэг байгаабди. Һургуулиһаа, университедһээ барилгада ошожо, хото городые болбосон түхэлтэй болгоходонь туһалдаг һэмди. Тэдэниие һэргээн бодхоогообди. Һанаһан юумэеэ сэхэ рууһь хэлэдэг һэмди. Тиимэ комсомолой суглаанууд дайшалхы ёһоор, һонирхолтойгоор үнгэрдэг һэн! Комсомол толгойгоо дээрэ үргэжэ ябаха ёһотой. Бидэнэй бэелүүлжэ байһан бүхы юумэн комсомолой хэрэг ха юм.

Үдэһөө хойшо М. С. Горбачев СССР-эй Наукануудай академиин Алас-Дурна зүгэй эрдэмэй түбтэ хүрэбэ.

20 институдай, станциин, заповеднигэй зохёон бэелүүлжэ байдаг томо ехэ научна программануудай дунда «Океан», «БАМ», «Цунами» болон бусад программанууд ороно. СССР-эй Наукануудай академиин Алас-Дурна зүгэй эрдэмэй президиумэй түрүүлэгшэ академик В. И. Ильичев түбэйнгөө хүдэлмэри тухай хөөрэбэ. Һүүлэй жэлнүүдтэ энэ түб зохёолго нэлтэнүүдээ арадай ажахыда дары түргөөр нэбтэрүүлхые оролдоно. Гэбэшье ажал хэрэгэймнай эршэ дэлисэ үшөөл хангалтагүй байна гэжэ эрдэмтэ мэдээсээ.

Алас Дурна зүгтэ бэелүүлэгдэхэ ябуулганууд тушаа тодорхой түсэбтэй байха шухала гэжэ М. С. Горбачев түбэй институдуудай хүдэлмэритэй танилсахадаа тэмдэглэбэ. Эрдэм ухаанай түйлалтануудые нэбтэрүүлэнгүй, ашаглалга хэжэ шадахагүй байһамнай элитэ. Үргэн ехэ, гүнзэгы эшэ үндэһэтэй эрдэм наукагүйгөөр урагшаа дабшажа шадахагүйбди. Энэ үргэн ехэ район нютаг ямар шэнжэ шанартайб, юу хэхэ ёһотойб гэһэн олохон баримта мэдээнүүдтэй байна. Алас-Дурна зүгые ашаглалгые үргэн харгыда гаргахын тула яһала һайн үндэһэ һууритай болонхойбди. Тэрэниие түсэбэй ёһоор, үргэлжэ дээрэнь ашаглаха шухала.

Хэрбээ Сибирь болон Алас-Дурна зүгые ашаглаһанай ашаар урагшаа дабшахые хүсэбэл, гансал эндэһээ бүхы юумыень абаха бэшэ, бүхы юумэн тухай гүнзэгыгөөр бодомжолхо хэрэгтэй гэжэ М. С. Горбачев хөөрэлдөөнэй түгэсхэлдэ хэлэбэ. Иимэ газар нютагууд тиимэшье олон бэшэ ха юм даа. Иимэ үргэн ехэ газар дайда дээрэ бэелүүлжэ байһан хүдэлмэридөө гүнзэгы ухаан бодолоо алсуулээ һаамнай, ажал хэрэгнай хурдан түргөөр дабшаха гэжэ һананаб.

* * *

ВЛАДИВОСТОК. (ТАСС). КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачев хоёрдохи үдэрөө Совет Приморидо ерээд байна. Хүнүүдтэй —хүдэлмэришэд болон моряггуудтай, предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй, мэргэжэлтэдтэй ба залуушуултай уулзалганууд хадаа тэрэнэй Алас-Дурна зүгтэ ерээд байлгын программын гол хубинь болоно.

Июлиин 27-ной үдэһөө урагша М. С. Горбачев СССР-эй Далайн-Сэрэгэй Флодой үдэртэ зорюулагдаһан уһанай-спортын һайндэртэ хабаадаба.

Социалис Эхэ оронойнгоо арад зоной амгалан тайбан ажалые, бүмбэрсэг дэлхэй дээрэ эб найрамдалые аршалан хамгаалжа байдаг уһан сэрэгшэдэй баатар габьяата албаниие совет хүнүүд энэ үдэр баяр жабхалантайгаар тэмдэглэһэн байгаа.

Тохойн хүхэ номин уһан дээрэ гаража ерэһэн хүсэтэ техникэ хадаа хүдэлмэришэдэй, инженернүүдэй болон эрдэмтэдэй ажалай ба эрдэм ухаанай үрэ дүн болоно. Энэмнай эб найрамдалта продукци бэшэ, гэбэшье тэрэ амгалан тайбан байдалай хэрэгтэ алба хэнэ, һүбэлгэн бэрхэ залуушуулда даалгагданхай. Далайн Сэрэгэй Флот тэдэниие ажалша бэрхээр хүмүүжүүлээ, оньһон техникэ хангалгын дадал шадабаритай болгоо, тэдэниие имагтал сэрэгшэ бэшэ, харин ажалшан байхаар һурган бэлдээ.

Мүнөө дайшалхы ба политическэ бэлэдхэлэй отличнигууд — хоёрдохи статьягай старшина Сергей Банбурин, мичман Александр Легсшин, нэгэдэхи статьягай старшина Виктор Почуев, ахалагша матрос Анатолий Рудченко, Владивосток хотын комсомолой хүмүүжүүлһэн матрос Олег Гуларов болон бусад мүнөө хүдэлжэ байгаа түхеэрэлгэнүүдэй дэргэдэ вахтада жагсана. Сэрэгэй моряггуудай мэргэжэл шадабарида, спортын арга дүрэдэ трибунануудта һуугшад нэгэнтэ бэшэ альга ташаба.

Хани ёһоной албанай хэрэгээр Владивостогто ерэһэн Корейн Арадай армиин Далайн-Сэрэгэй Флодые командалагша адмирал Ким Ир Чхоль түрүүтэй Корейн Арадай армиин ВМФ-гэй корабльнуудай отрядай экипажнууд Номгон далайн сэрэгэй моряггуудай һайндэртэ айлшаар ерэһэн байгаа.

КПСС-эй Приморин крайкомой нэгэдэхи секретарь Д. Н. Гагаров, СССР-эй Далайн-Сэрэгэй Флодой ахамад командалагша, флодой адмирал В. Н. Чернавин, Улаан тугта Номгон далайн флодые командалагша адмирал В. В. Сидоров түбэй ложодо һуубад.

Һайндэрэй һүүлээр КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь «Номгон далайн флодой дайшалхы алдар солол» гэһэн мүнхэлэлгын комплексдо хүрэжэ, мүнхын галай дэргэдэ баглаа сэсэгүүдые табиба. «С-56» гэжэ уһан доогуур ябадаг домог суута онгосын экспонадуудтай тэрэ танилсаһан байгаа. 1943 оной март һарада энэ онгосо удаан саг соо океан, далайнуудаар тамарһанай һүүлээр Хойто флодто дайшалхы ябуулгануудта эдэбхитэйгээр хабаадаа һэн. Тэрэ фашис 10 транспорт болон сэрэгэй корабльнуудые үгы хэһэн, сэрэгэй 4 кораблиие гэмтээһэн байгаа.

М. С. Горбачев мүнхэлэлгын комплексын хүндэтэ айлшадай дэбтэртэ тэмдэглэл хэбэ.

Мүнхэлэлгын комплекс шадар М. С. Горбачев Алас-Дурна зүгэйхидтэй хөөрэлдэһэн байна.

Асуудал: Михаил Сергеевич, манай нютагай хүнүүд Танда һайшаагдаба гү?

М. С. Горбачев: Һайшаагдаа, урма зоригынь һайн. Үнэн сэхэ рууһь хэлэнэ, энэнь намда ехэтэ һайшаагдаба.

Владивостогой оршондо, Лазурна тохойдо М. С. Горбачев ехэ бүлэг аяншалагшадтай уулзажа хөөрэлдэбэ. Владивостоктой танилсаһан тухайнь, саашанхи хараа түсэбүүд тухайнь приморинхид болон тэдэнэй айлшад һонирхоһон байгаа. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь асуудалнуудта харюусахадаа, иигэжэ хэлэбэ:

— Би Алас-Дурна зүгтэ түрүүшынхеэ ерээб. Эндэхи нютаг үзэсхэлэн һайхан байна. Хэрбээ энэ үзэсхэлэн һайхан байгаалиие архитекторнуудэй болон барилгашадай һайн гаргэбэл, гоё һайхан ансамбльнуудые—байрын гэрнүүдые, соёлой байшангуудые, санаторийн байрануудые—барижа болоно.

Үглөөдэр би Владивостогто Ленинэй орден барюулха байнаб. **[Альга ташалга].** Энэ үргэн ехэ нютагые, гансал Приморийн хизаар болон Владивостогые бэшэ, харин бүхы Алас-Дурна зүгые хайшан гэжэ, ямараар хүгжөөхэ байһан тухай зарим тэдэ һанамжануудаа хэлэхэб. Иимэ саг хүрэжэ ерээ, Урдандаа бидэ элдэб шэглэлээр: Приморидо, Хабаровскда, Сахалинда, Камчаткада, Якутскда хүдэлдэг байгаабди. Мүнөө эдэ бүгэдые хамтаруулан нэгэдүүлээд, бодомжолхо хэрэгтэй. Юундэб гэхэдэ, үргэн ехэ үргалта хэхээр саг хүрэжэ ерээ.

М. С. Горбачев: Хаанашье ябахадаа һонирходог нэгэл асуудалаа таанадһаашье һураха байнаб. Манай дотоодын болон гадаадын политика тухай ямар нэгэн һэжэглэлтэтэй гэшэ гүт?

Үгэнүүд соностоно: Үгы. Иимэ һэжэглэлтэ түрэхэ ёһогүй. Бидэ ехээр этигэн найданабди.

М. С. Горбачев: Хэрбээ арад зоной зүгһөө дэмжэгдэдэггүй һаа, ямаршье политика мүрэтэй үрэ дүнгүүдые үгэхэгүй байна. Бидэнэй хараалһан бүхы юумэн арадай аша туһада хэгдэнэ гэжэ тэмдэглэхые хүсэнэб.

Социализм хадаа арадай байгуулалта мүн. Эгээл тиимэһээ арад түмэн оронойнгоо эзэн байһанаа мэдэрхэ ёһотой. Энэмнай шухала юумэн гэшэ.

«Океан» гэжэ бүхэсоюзна пионерэй лагерь Уссуриин тохойн үзэсхэлэн һайхан эрье дээрэ оршоно. Номгон далайн долгиндо туугдаһан уһан тэрэнэй хүжэ ногоон эрьетэй хабсагай сохин сагаалхина. Олон дабхар корпусой балконууд дээрэ океан далайн долгин эбхэрэн салгидаһан мэтээр үзэгдэнэ: сэнхир-хүхэ малгайтай пионернүүд М. С. Горбачевые угтан гаража ерэнэ.

М. С. Горбачев: Таанадай хэд Алас-Дурна зүгһөө бэшэб?

Үхибүүд гарнуудаа дээшэнь үргэбэ:

— Би, Люба Шаврова—Шэтэһээб.

— Би, Андрей Гусаков — Краснодарһааб.

— Би, Армен Арутюнян — Ереванһааб.

— Би, Слава Горшенков — Белоруссиһааб.

М. С. Горбачев: Эндэ таанадта һайшаагдана гү?

— Эндэ ажаһуухада һайн,— гэжэ үхибүүд харюусаба. — Юундэб гэхэдэ, бидэ бултадаа эбтэй зэтэйгээр нүхэсөөбди.

Удаань М. С. Горбачев Алас-Дурна зүгэй пионерэй республикын корпусууд соогуур ябаа, тэдэнэй табиһан концертые хараа. «Энэ дэлхэйе аршалан хамгаалха захяа бидэнэртэ үгтөө!»— гэһэн уряа доро ороной эдир үетэнэй нэгэдэлэй толотомо жагсаал болобо. Ядерна дайнай аюулһаа дэлхэйе аршалан хамгаалхаар бэлэн байһан эсэгэнэрэйнгээ, эжынэрэйнгээ эгээл шухала хэрэгые үргэлжэлүүлхээр бэлэн байһанаа тэдэнэр мэдүүлээ.

Үхибүүдтэй хахасаха дээрээ М. С. Горбачев Алас-Дурна зүгэй «Артегтэ» ерэгшэдэй дэбтэртэ тэмдэглэл хэбэ:

«Хүндэтэ үхибүүд! Таанадтай — манай ороной пионернүүдэй түлөөлэгшэдтэй уулзалга минии зүрхэ сэдьхэлдэ, ухаан бодолдо хэтэдээ үлэхэ юм! Хүдэр шамбайгаар, эрэлхэг зоригтойгоор үргэн ехэ бологты! Манай газарта дурлагты, арад зондоо дурлагты! Дэлхэйн бүхы үхибүүдтэй нүхэсэгты! Эб найрамдалые аршалан хамгаалагты. Таана[…]
арюун һа[…]
юрөөнэб!»

Үдэһөө […]
чев город[…]
маанай «Ок[…]
нэ түбтэ […]
зин худал[…]
дэтэй: элд[…]
лой зүйлнү[…]
Эндэ хээзэ[…]
даггүй.

М. С. Г[…]
таанад ям[…]

— һайнаа[…]
гурбан үх[…]
Минеева б[…]
Абаха гэһ[…]
сэнь худал[…]
хэ юумэн […]
гана.

М. С. Г[…]
та, полуф[…]
һураа юм […]
нүүдые хэ[…]
даг бэ?

Магазина[…]
Горохова: […]
дэнэ. Мүү[…]
абадаг. Мү[…]
продукци […]
гагдаа — […]
мадай соу[…]
һан кукум[…]
бултанда […]
Гэбэшье б[…]
салагдаһан […]
нүүдые га[…]
таарамжат[…]
хоолой […]
үшөөл […]
шэнэдхэн […]

Удаань […]
«Алас-Дур[…]
маржа яб[…]
бэ. Энэ […]
соо хүдэл[…]
тэрэ һэльб[…]
гэжэ үшө[…]
ашаглагдах[…]
Тамаржа […]
бүхы цеху[…]
тээсэ урга[…]
нартай пр[…]
гагдадаг […]

М. С. Г[…]
лективтэй […]
ажаһуудал[…]
һонирхоһо[…]

Нүхэр М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэһэн үгэ

Айхабтар ехэ нэрэ хүндэтэй, заншалта сэсэн мэргэн ухаатай, онсо өөрын политическэ дүй дүршэлтэй болон экономическа асари ехэ арга боломжонуудтай Агуухэ Инди түс хүдэлөөнэй үнинэй мэдэрэгдэһэн манлайнь болоно. Адли тэгшэ оршон байлгын болон үнэн зүб байдалай ёһо гуримуудые уласхоорондын оршондо нэбтэрүүлхэ талаар Индиин хубитые бидэнэр үндэрөөр сэгнэдэгбди. СССР болон Инди хоёрой хоорондохи аха дүү ёһоной харилсаа холбоон уласхоорондын удха шанартай болонхой.

Япон тон ехэ удха шанартай гүрэн болоод байна. Американ ядерна добтолгодо дайрагдаһан энэ орон богонихон болзор соо асари ехэ зам гаталжа, промышленностьдэ, худалдаа наймаанда, гэгээрэлдэ, эрдэмдэ болон техникэдэ гайхал түрүүлмэ түйлалтануудые харуулжа шадаа. Япон арадай онсо журам, залан шууд байлга болон тэрэнэй гайхалтай бүтээсэ ехэтэй ажал лэ эдэ амжалтануудые асарба бэшэ, харин «ядерна бэшэ гурбан ёһо» гэһэн горитой нүлөө үзүүлһэн байна. Японой уласхоорондын политика тэрэнэй үндэһэн дээрэ ябуулагдадаг хараатайшье һаа, һүүлэй үедэ, энэниие өөрөөрһөн харахын аргагүй, эдэ гурбан ёһо болон Конституциин эб найрамдалта дүримүүд улам ехээр хазагайруулагдадаг боложо байнхай.

Азида болон Океанида ондоошье юумэ харанабди. Арадуудай нэрэ хүндые колониализмын бүдүүлигээр доройтуулга, үгытэй ядаруу, гэгээрэнги болон үзэг бэшэг мэдэхэгүй байдал, энээнтэй зэргэ үшөөл бии байгаа мухар һүзэг арадуудай хоорондо. тэрэ тоодо нэгэ орон соо ажаһуугшадай хоорондо бэе бэедээ этигэхэгүй, үзэн ядаха ябадал үлэсхэ бшуу. Иимэ муу муухай үлэгдэлнүүдые болон бэрхэшээлнүүдые империализм үргэнөөр хэрэглэжэ, дэлхэйн элдэб хубинуудта зүрилдөөнүүд болоно, элдэб һатанууд хоорондын болон шэжэн мүргэлэй үндэһэн дээрэ хёмороонууд ушарна, политическэ байдал тэнсүүриеэ алдана.

Хаана нэгэ тээ бэеэ даанги байдалай уласхоорондын оршоной илган харамаар юумэн болоодхиходонь, империализмын мүлжэхы хараа бодолдо аюул ушаруулаадхиходань, тэрэ өөрынгөө үнинэй арганууды хэрэглэдэг: экономическа заналта, бэеэ даадаг оронуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ эсэргүү ябуулганууд, дотоодынь асуудалнуудта хамааралсалга, хуулита засагта эсэргүү хүсэнүүдые дэмжэлгэ болон контрреволюци ба террористнуудые мүнгөөр хангалга гэхэ мэтэ. Пенджаб, Индидэ харшаар шэглүүлхэ хараатай Тамилай асуудалнууд, Кампучида болоод Афганистанда эсэргүү соносхогдоогүй дайн, Микронезиие булимтаралга, Филиппинын хэрэгүүдтэ оролсолго, Шэнэ Зеландида эсэргүүгээр хэгдэһэн хүсэрхэлгэ болон бусад олон жэшээнүүдые дурдаад байхада, мүнөөнэй уласхоорондын империалис булимтархы болон хүсэ хэрэглэхэ талаар ябуулгануудай онһон гансата тодорон харагдана.

Түүхын дүй дүршэл, бэе бэеһээ дулдыданги байлгын хуулиин улам гүнзэгы удхатай бололго, экономикые тээралдуулгын эрилтэнүүд бэе бэеэ ойлголсохо талаар замуудые бэдэрхые идхана, нэгэ түби соо байһан ба бусадшье оронуудтай һайн харилсаануудые тогтоохо зорилго табигдана. Колониальна үеһөө үлэһэн ба мүнөөнэй хүгжэлтын зүрилдөөтэ асуудалнуудһаа гаралан хэдэн арбаад, зуугаад дары шиидхэгдэхэ ёлотой асуудалнууд эдэ оронуудай урда тобойсо гарана гэхэшэ. Тиигэн гэпэй тэдэниие бүлэглэлнүүдтэ оруулхые һэдэнэ, өөрынгөө нөөсэ баялигуудые хэрэглэхэ арга боломжонуудыень хизаарлана, сэрэгэйнгэ бюджедүүдые улам ехэ болгохыень идхана, буу зэбсэг үрдилдэн гаргаха хэрэгтэ хабаадуулна, экономикоо болон нииитынгээ бүхы ажабайдалые дайнай шэглэлдэ оруулхыень идхан нүлөөлнэ.

Эдэ бүгэдэ дотоодынь хүгжэлтые тад ондоогоор шэглүүлэн хуоилгана, шахардуу байдал тогтооно, тиигэжэ нацинууд болон гүрэнүүд хоорондын харилсаануудые хэмдэнь оруулхада һаад тойбо татана.

Советскэ Союз хэдээ бэһал Азиин болон Номгон океан шадарай гүрэн мүн. Энэ тон ехэ түбиин орёо асуудалнууд тэрэндэ баhал дүтэ юм. Тэдэнтэй нюур нюураараа уулзанал гэхэшэ. Энэ ушар дэлхэйн асари ехэ хубида, иимэ олон ондоо, бэе бэедээ адли бэшэ гүрэнүүдые болон арадуудые өөр соогоо багтааhан түбидэ манай ехэ бодомжотойгоор ба үргэн дэлисэтэйгээр хандадаг байһыемнай тодорхойлно. Эндэ бии байһан бүхы юумые мэдэрһэн, ойлгоһон ябадалда манай хандаса үндэһэлнэ.

Гэхэтэй хамта манай энэ һонирхол, хандаса хэдээ ямар нэгэ тусхай эрхэтэй гү, али онсо байдалтай болохо, ондоо гүрэнэй ашаар өөрынгөө аюулгүйе бэхижүүлхэ, өөртөө тупатай юумэ хэхэ гэһэн удхатай бэшэ юм. Хүсэлэл оролдолгоёо нэгэдхэхэ, өөрынгөө дүрэар ажаһууха гэһэн арад бүхэнэй эрхые хүндэлэн, хоорондоо харилсаха, бэе бэеһээ дулдыдангүйгөөр эб найрамдалта байдалай оршон соо өөрынгөө асуудалнуудые шиидхэхэ гэхэшые манай һонирхолой үндэһэн гэжэ тоолонобди.

Азида болон Номгон океанай оршон соо шэнэ, үнэн сэхэ харилсаануудые хамтаржа байгуулхын түлөө бидэнэр дуугаа үгэнэбди.

Һүүлэй үедэ би Европо түбиин олон гүрэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэй, Европын оронуудай олон ондоо политическэ ажал ябуулагшадтай уулзааб. Тиимэһээл Азидахи байдалые Европодохи байдалтай эжэлүүдгүй жэшэхээр байна.

Номгон океан шадарай нютагууд Европо түби мэтээр үшөөл зэбсэгжүүлэгдээгүй байна. Тиигэбэ ябабашье энэ талаар арга боломжонь үгаа ехэ, хойшолонгуудынь тон аюултай юм. Энээнэй зүб байһаниие ойлгохын тулада карта руу хараадхия. Эндэ ядерна тон томо гүрэнүүд бии. Хүсэ ехэтэй газар дээрэхи сэрэгүүд, үһэн-сэрэгэй ба агаарай флодууд бии болгогдонхой. Түс океанай бэеүүн хажууһаа зүүн тээшэнь абаад харахада, оленхи оронуудайнь эрдэмэй-техническэ нөөсэ арга боломжонууд болон промышленностьынь буу зэбсэг гаргалгые гэнсата ехэ болгохо дүүрэн аргатай. Э рилдөөтэ байдалай энэ түбидэ бии байһан ушар аюул улам ехэ болгоно. 1945 оноһоо хойшо болоһон эгээл ехэ хоёр дайе, Вьетнамда болон Корейдэ, эгээл энэ түбидэ американ империализм үүсхээ һэн гэжэ бү мартая. Энэ дүрбэн арбан жэл соо Ази-Номгон океанай оршон соо али нэгэ орондонь дайнай түймэрэй носоогүй хэдэхэншье жэл олдохогүй байна бшуу.

Муу, һайншье һаа, Хельсинкиин хэлсээнүүдэй оршон соо гүрэнүүдэй хоорондо үгээр ойлголсохо арга боломжо Европодо бии ха юм. Энэ ушар ямаршье һаа тогтонижоронги байдалтай болгоно, сэрэгэй зүрилдөөнүүдэй болохо аюулые һуларуулна. Мүнөө хэлсэжэ байһан түбидэмнай иимэ юумэн үгы шахуу. Һүүлэй үедэ ямар нэгэ юумэн хубилбал, муу тээшээ хубилаа. 70-аад онуудай хоёрдохи хахадһаа Номгон океан шадар Зэбсэгтэ Хүсэнүүдые ехэ болгохо талаар США үргэн ажал ябуулганууда эхилээ һэн. Тэрэнэй хүсэрхэлгэ доро «дайшалхы гурбалжан» — Вашингтон — Токио — Сеул гэһэн гурбалжан бии боложо байна. Энэ түбиин ядерна буу зэбсэгтэй гурбан оронoй хоёройнь — СССР болон КНР-эй тэрэнээ түрүүн хэрэглэхэгүй тухайгаа мэдүүлээшье һаань, зүрилдөөнэй үүр болохо Корейн хахад арал дээрэ ядерна боеголовконуудые, харин Японой газар дээрэ ядерна буу зэбсэг абажа ябаха түхеэрэлгэнүүдые Холбоото Штадууд тодхоод байна.

Энэ түбиие зэбсэгжүүлгэ болон эндэһээ дайнай аюулай гаралгын хэмжээн һүүлэй үедэ ехэ аюултайгаар үргэжэ байна гэжэ мэдэрхэ хэрэгтэй болоно. Номгон океан сэрэгэй политическэ хүсэрхэлгын оршон дайда боложо байна ха юм. Энэ ушар эндэ ажаһуужа байһан арадуудай һанаае эгээл ехээр зобооно. Энэ хэдээ алишье талаһаань абажа хара — бидэнэрэй һанаае бэһал зобооно, илангаяа оронойнгоо Ази хубиин аюулгүйе хангаха тухай болонобди.

КПСС-эй апрелиин Пленумэй болон XXVII съездын зохёоһон КПСС-эй уласхоорондын ажал ябуулгын юрэнхы үндэһэ һууриин таһаршагүй хубинь Советскэ Союзай гадаадын политикын Ази-Номгон океандахи шэглэл мүн болоно. Зүгөөр үндэһэ һуури гэхэшэмнай ямаршье оэидалда таһаруулжархихоор схемэ бэшэ, харин үнэн дээрээ дүй дүршэлдэ түшэглэһэн ёһо гуримууд болон онол аргануд ха юм.

Энээнһээ уламжалан, энэ үргэн ехэ түбидэхи уласхоорондын аюулгүй байдалай болон эбэй ёһоор харилсалгын бүрилдэн бии бололгые хайшаагаар сэдьхэн һанахаар байна гэхэшэб?

КПСС-эй XXVII съездын залан шууд хараа шугамые баримталан, энэ түбидэ бии байһан бүхы оронуудтай харилсаа холбоондоо эршэ дэлисэ олгохые Советскэ Союз нэн түрүүн оролдохо юм. Монголой Арадай Республикатай, Корейн Арадай-Демократическа Республикатай, Вьетнамай Социалис Республикатай, Лаосой Арадай-Демократическа Республикатай, Кампучиин Арадай Республикатай хани барисаагаа али болохоор бэхижүүлхэбди, олон ондоо холбоо харилсаануудаа улам эдэбхижүүлхэбди. Адли тэгшэ эрхын ба хани харилсаанай үндэһэн дээрэ байгуулагдаһан хани нүхэдтэе холбоо барисаагаа бүхы Ази түбиин болон Номгон океан шадарай аюулгүй байдалай таһаршагүй хубинь гэжэ тоолонобди.

Мүнөө сагта, жэшээлхэдэ, МНР-эй правительствэтай сүг эндэ байһан совет сэрэгшэдэй олонхииень Монголһоо гаргаха тухай асуудал харагдажа, зүбшэн хэлсэгдэжэ байна.

Индонезитэй, Австралитай, Шэнэ Зеландитай, Филиппинэтэй, Таиландтай, Малайзитай, Сингапуртай, Бирмэтэй, Шри-Ланкатай, Непалтай, Брунейтэй, Мальдивска республикатай, энэ түбиин политическэ ажабайдалда бүри һаянай хабаадалсадаг бологшодтой холбоо барисаагаа улам үргэдхэхөөр бэлэн байнабди. Тэдэнэй зарим нэгэдтэй — Папуа—Шэнэ Гвинейтэй, Баруун Самоатай, королевство Тонготой, Фиджитэй, Кирибати республикатай, Науру республикатай, Тувалутай, Вануату республикатай бидэнэр дипломатическа харилсаатай болонхойбди.

Хитадай Арадай Республикаһаа гараа һарбайгаад хүрэмэ хотодо үгэ хэлэжэ байхадаа, манай оронуудай хоорондохи харилсаануудай гол асуудалнууд тухай хэлэхэ һанаатай байнаб. Олон шалтагаануудһаа боложо эдэ харилсаануудай тон шухала юм. Хүршэ байхаһаа эхилээд, дэлхэй дээрэ эгээл ута газар дээгүүр гарадаг хилэтэй байнабди, тиимэһээ бидэнэртэ, манай ухибүүдтэ болон ашанарта энээнһээ саашадаа ходо зэргэ ажаһууха заяан тудаа гэхэшэ.

Тэд ганса энэ бэшэ юм ааб даа. Совет болон хитад арадуудта түүхэ онсо харюусалгатай үүргэ даалгаһан байха юм. Социалис эгээн томо хоёр гүрэнүүдһээ уласхоорондын хүгжэлтэ нилээд дулдыдаха байна.

Һүүлэй жэлнүүдтэ манай харилсаанууд зарим тэды һайжараа. Хүршэ ёһоной һайн байдалые тогтоохо талаар нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай асуудалнуудые Хитадтай ямаршье сагта, ямаршье шатада зүбшэн хэлсэхээр Советскэ Союз бэлэн гэжэ батадхан мэдүүлхые хүсэнэб. Бидэниие таһалдаг (холбодог гэжэ хэлэгдэдэг һайш) хилэ һаяын ерээдүйдэ амгалан тайбанай болон эб найрамдалай хилэ болохо бэзэ гэжэ бидэ найданабди.

Ороноо шэнэдхэн хүгжөөхэ, агуухэ арадай нэрэ хүндэдэ хүрэмэ общественнэ ерээдүйдэ байгуулха гэһэн Хитадай Компартиин табиһан зорилгые совет хүнүүд зүбөөр ойлгоно, хүндэлнэ.

Социально-экономическа хүгжэлтээ хурдадхаха гэһэн адлирхуу гол зорилго бидэнэй болон Хитадай урда табигданхай гэжэ һанагдана. Ушар тиимэһээ, хоёр талада аша туһа асарха байгаа һаань, өөһэд оонһодынгоо түсэбүүдые бэелүүлгэдэ харилсахада, бэе бэеэ дэмжэлсэхэдэ яаха юм? Харилсаануудаа һайн байгаа һаа, тэды зэргээр өөһэд хоорондоо дүршэлөөрөөшье андалдаха аргатай болохо һэмди.

Экономическа харилсаануудта һайн хубилалтанууд боложо эхилэнхэй гэжэ сэдьхэлээ ханан тэмдэглэнэбди. Совет болон Хитадай экономиконуудай бэе бэедээ нэмэри оруулалсадаг түүхэтэ ёһо заншал эдэ харилсаануудые, тэдэнэй тоодо хилэ шадархи районуудта, үргэдхэхэ ехэ арга боломжонуудые үгэнэ. Харилсаанай зарим томо асуудалнууд мэнэ гэһээр шиидхэгдэхэ эрилтэ табина. Бидэ, жэшээнь, хилэ зүбшан урдадаг Амар мүрэниие ганса «уһан хаалта» гэжэ сэгнэхые хүсэнэгүйбди. Энэ асари ехэ хүсэтэ мүрэнэй бассейн эндэхи тон ехэ баялигуудые ниитэ аша туһада хэрэглэхэ, уһанай ажахын барилга эрхилхэ талаар хоёр талын оролдолгонуудые нэгэдхэдэг байг лэ. Энээн тушаа правительствануудай хоорондын хэлсээн хоёр талын хабаадалгатайгаар зохёогдожо байна. Харин хилэнь мүрэнэй гол урасхалай тэг дундуур гараха байна.

Синьцзян-Уйгурска автономито районииие Казахстантай холбохо түмэр замай барилгада туһалха тухай асуудалаар зүбшөөлөө үгэнги харюу Совет правительство бэлдэжэ байна.

Замбуулин шэнжэлэлгын талаар КНР-тэй харилсаануудаа дурадхаабди, эдэ харилсаануудта хитад космонавтнуудые бэлдэлгые оруулжа болохо һэн. Хоёр талада аша туһатай андалдаанай ехэ арга боломжонууд соёлой, гэгээрэлэй талаар бии гэхэшэ. Эдэ бүгэдые бидэ бэелүүлхээр бэлэмди, үнэн зүрхэнһөө хүсэнэбди.

Японтой харилсаанууд тухай. Һайн тээшэ эрьелтын зарим тэмдэгүүд эндэ бии гэхэшэ. Энэ эрьелтын болоо һаа, һайн лэ һэн. Ушар байдал анхарал абажа, амгалан тайбанай оршондо, үнгэрһэн сагай асуудалнуудые дарамта болгонгүй гүнзэгы харилсаануудые хүгжөөхэ эрилтэ манай хоёр ороной үмэнэ дэлхэй дээрэхи юрэнхы байдал табина. Эхин энэ жэлдэ табигдаа. Гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүд айлшалаа. Мүнөө эгээн дээдэ шатын хүтэлбэрилэгшэдэй уулзалганууд тухай асуудал зүбшэгдэнэ.

Ажахын талаар хамжалга хоёр талын анхарал татана. Нэн түрүүн манай эрье шадархи районууд тухай хэлэгдэнэ. Эндэ япон фирмэнүүдтэй хэрэгэй талаар харилсаанай дүршэл бии болонхой. СССР болон Японой хоорондо дүтэ оршодог нютагуудта хамтын предприятинуудые байгуулха тухай асуудал зүбшэжэ болоомоор. Гадаада далайн баялигуудые шэнжэлэлгэдэ болон комплексноор ашаглалгада, замбуулиниие амгалан тайбан оршондо ашаглалгада удаан болзорой харилсаануудые тогтоожо юундэ болохогүйб? Харилсаануудые эдэбхижүүлхэ «экономическа дипломати» гэжэ нэрлэгдэһэн онол арга японойхидто бии һэн бэзэ. Энэнь мүнөө совет-япон харилсаануудта алба туһа хүргэг лэ.

Номгон океанай оршондо Советскэ Союз Холбоото Штадуудтай хилэтэй юм. Үнэн дээрэ дүтын хүршэ, зайнь 7 километр юм—Ехэ Диамид гэжэ совет ольтироһоо американ Бага Диамид ольтирог хүрэтэр.

США—Номгон океанай агуу ехэ гүрэн гэжэ бидэ мэдэдэгбди. Юундэб гэхэдэ, нэн түрүүн энэ океанай эрьедэ ороной хүн зоной нилээд ехэ хубинь ажаһуудаг, эндэ оршодог Америкын Баруун талань ороной ажабайдалда ехэ үүргэ дүүргэдэг, түргэн хүгжэлтөөрөө шалгардаг. Гадна Холбоото Штадуудай өөрынгөө шухала экономическа болон политическэ аша туһые энэ хизаарта мэдэрдэгынь хуулита.

Энэ хизаарта оршодог бүхы оронуудта таарамжатайгаар Номгон океанай оршондо аюулгүй байдалай болон харилсаануудай асуудалнуудые США-гай хабаадалгагүйгөөр шиидхэхын аргагүй байһаниинь ойлгосотой. Теэд мүнөө дээрээ Вашингтон эндэ бэлэн байһанаа мэдүүлнэгүй, Номгон океанай асуудалаар ёһотой хөөрэлдөө эхилхэ тухай бодомжолоошьегүй байдагынь харамтай. Энэ асуудал дайраашье һаа, ганса «совет аюул» тухай шашалдаад, энэ үгэ зугаагаа буу зэбсэг бэлдэлгээр батадхана.

США-тай харилсаанuудта манай ямараар хандадаг мэдээжэ. Бидэ амгалан оршон байдалай, адли тэгшэ, бэе бэедээ аша туһатай харилсаануудай түлөөбди, эдэниие бэелүүлгэдэ Алас-Дурна зүгтэ, Номгон океанда бага бэшэ арга боломжонууд бии.

США тухай хэлэһэн хадаа мүнөө үедэ манай харилсаануудта эгээн шухала юумэн тухай — буу зэбсэг үрдилдэн бэлдэхэлгые болюулха тухай хоёр үгэ хэлэһүү. Женевэдэхи уулзалгын һүүлээр буу зэбсэг хорооха, усадхаха, тэрэниие хинаха гол шухала асуудалнуудаар олон тоото үргэн ехэ дурадхалнуудые Советскэ Союз оруулһан байна. Угтамжын хэмжээнүүд харагдаагүй. Бодото дээрээ Женевэһээ урда хэлэдэг үгэнүүдээ дабтаһаар лэ байгаа.

Нэгэ газартаа байлгые дабаха зорилготойгоор бидэ улам урагшаа дабшаабди — США-гай президентдэ миниин июнь һарада бэшэһэн бэшэг соо шэнэ, томо, хоёр талын аша туһые хараалһан дурадхалнуудые оруулбабди. Бүри һаяхан, эндэ ерэһэн хойноо президент Рейганһаа харюу абааб. Тэрэнь элдэб бодол түрүүлнэ. Тэрэниие бидэ шэнжэлжэ эхилээбди. Тэрэндэ бидэ харюусалгатайгаар, анхаралтайгаар хандахабди. Бидэндэ бэшэг дотор үгтэһэн дурадхалнуудынь али аюулгүй байдалай ёһо гуримда таарана гү, тэдэнь буу зэбсэг үрдилдэн бэлдэлгын болюулха, тэрэниие замбуулинда гаргахагүй талаар адлаг үрэтэ хамтын шиидхэбэридэ ерэхэ арга олгохо гү — энэнь гол шухала бшуу. Энээнтэй зохилдуулан, бидэ саашанхи алхамуудаа тодорхойлхобди.

Эгээн дээдэ шатын шэнэ совет-американ уулзалга тушаа хэлэхэ болоо һаа, бидэ тиимэ уулзалгын түлөөбди гэжэ дабтаха байнаб. Гэхэтэй хамта Женевэдэ үнгэрһэн уулзалга дээрэ баталагдаһан хэлсээниие саашадаашье уулзажа байхаар үгээ үгэһэн шэнгээр тайлбаридаг ушарые эрид буруушаанабди. Үгы, президент Рейгантэй хэлсэжэ, гараа табиһанаймнай гол шухалань гэхэдэ, СССР болон США-гай хоорондохи харилсаануудые, уласхоорондын ба оршон байдалые һайжаруулхын түлөө, буу зэбсэг хорооохо тусхай хөөрэлдөөнүүдэй ябасые түргэдхэхын түлөө оролдохобди гэжэ үгээ ойлголсоо бэлэйбди. Шэнэ уулзалга имагтал энэ хэрэгтэ туһалха зэргэтэй.

Оронойнгоо зүүн зүгтэ Советскэ Союз зэбсэгтэ хүсэ шадагаа улам бэхижүүлнэ гэжэ мэтэ элдэб эсын зэрэб зугаа хилын саанаһаа бидэ ходо дуулажа байдагбди. Эндэ тон харюусалгатайгаар иигэжэ мэдүүлхэ байнаб: манай бэеэ хамгаалгын, нүхэдөө болон союзнигуудаа аршалан хамгаалгын эгээ доодын эрилтэнүүдһээ үлүү юумэ хэнэгүйбди, хэхэшьегүйбди. Эндэ илангаяа манай болон тэдэнэй хилэһээ дүтэхэнэ американ сэрэгэй ябуулгые анхаралдаа абаха баатай болонобди.

Энэ дундуур зайда ниидэдэг ракетэнүүдтэ хабаатай. Дэлхэй дээрэ шахардуу байдал һайжаруулгада дурагүй зарим хүнүүд бидэниие өөрынгөө СС-20 түхэлэй ракетэнүүдые баруун зүгһөө зүүлжэнь, зүүн зүгһөө баруулжань эбаашаха аргатай гэхэ мэтээр батадхана. Ушар тиимэһээ үшөө дахин һануулнаб: Европодо дундуур зайда ниидэдэг американ болон совет ракетэнүүдые усадхаха гэһэн дурадхал оруулнабди. Хаанашье һаань абаашажа байнгүй, имагтал усадхаха. Азиин оронуудта энээнэй аша туһатай байхань элитэ.

Мүн баһа иигэжэ хэлэхэ хүсэлэнтэйб: Советскэ Союз Азида болон Номгон океанай оршондо сэрэгэй бүлэглэлнүүдые тараалгые, харин баазануудһаа арсалгые. Бусад гүрэнүүдэй газарһаа сэрэгүүдээ гаргалгые гүнзэгы этигэлтэйгээр баримталдаг. СССР — Варшавска Договорой гэшүүн, тээд энэмнай Европодохи бэеэ хамгаалгын нэгэдэл, договороор баталагдаһан географическа оршон байдалда ажал ябуулгаа наринаар эрхилдэг. Гэхэтэй хамта бүхы дэлхэй дээрэ, тэрэ тоодо Ази болон Номгон океанда, НАТО-гай «эрхэ түлөөлэлгэнүүдые» тарааха гэһэн США-гай һэдэлгэнүүдые бидэ эрид шиидэнгээр буруушаанабди.

Азиин—Номгон океанай оршондо аюулгүй байдал сахиха тухай манай бодомжонууд хооһон газарта хэгдэнэ бэшэ. Тэдэнэр үнгэрһэн сагай болон мүнөө үеын дүршэлые хараадаа абана. «Панча шила» болон Бандунгын ёһо гуримууд ошон ошоогүй. Корейдэ эблэрэлгын, Женевэдэ Индокитайн асуудалаар 1954 ондо болоһон зүблөөнэй, Ташкентдэ баталагдаһан индо-пакистанай хэлсээнэй һайн жэшээнүүд дипломатическа дүршэлдэ үлэнхэй. Мүнөөшье үедэ зарим гүрэнүүдэй ниитэ экономическа гол шухала асуудалнуудые бодото дээрэнь шиидхэхэ, арсалдаа зүрилдөөтэ асуудалнуудые хөөрэлдөөнэй аргаар шиидхэхэ гэһэн оролдолгонуудые бидэ харанабди. АСЕАН-ай ажал ябуулгада, хоёр талын харилсаануудта зүйтэй юумэн үсөөн бэшэ. «Номгон океанай нэгэдэл» тухай дурадхалай зайсуулагдаһанай удаа «Номгон океанай экономическа харилсаан» тухай һанамжа дурадхал зүбшэгдэнэ. Энээндэнь бидэ уридшалан баримталагдаһан һэжэггүйгөөр хандажа, иимэ харилсаануудай үндэһэ һуури тухай бодомжонуудта хабаадахаар бэлэмди. Тэд эдэ бодомжонууд ямар нэгэ бүлэглэлдэ хабаадалгын, социализмда эсэргүү үндэһэ һууритай болон бусад гасалачгүй байхэ зэргэтэй. Дэлхэйн шэнэ экономическа гурим тухай, Баруунай болон Зүүнэй оронуудта нэгэдүүлгын дүршэл тухай асуудалнуудаар үргэн олон научна болон политическэ бэдэрэлгэнүүд иимэ бодомжонуудай, зүбшэлгын үндэһэн болохо аргатай.

Океанда дүтэ оршодог бүхы оронуудай хабаадалгатайгаар Номгон океанай конференци дүтын сагта бэшэшье һаань, Хельсинкидэхидэ адляар үнгэргэхэ тухай дурадхал оруулнабди. Тэрэниие зарлаха тухай хэлсээнэй абтаа гэхэшэ һаань, үнгэргэхэ газар тухай хэлсэгдэхэ һэн. Боломоор вариантнуудай нэгэн — Хиросима. Юундэ энэ хото — атомна аюулда эгээн түрүүн ороһон хото — Азида болон Номгон океанда өөр янзын «Хельсинки» болохогүй гэхэшэб?

Дүнгүүдые согсолон хэлэхэдээ, бидэ Азиатско-Номгон океанай оршон дайдые бүгэдые нэгэдүүлжэ болоомоор уласхоорондын аюулгүйе сахилгын системэдэ оруулхын түлөөбди. Энээн тухай КПСС-эй XXVII съезд дээрэ хэлэгдээ һэн.

Бидэнэр энээниие өөһэдтөө ямараар тодорхойлон ойлгонобибди?

Нэн түрүүн регионална талаар гуримшуулгын асуудалнууд табигдаха болоно. Афганистан тухай аминдань хэлэхэб. Мүнөө Зүүн-Урда Ази ба Кампучи тухай хэлэхэмни.

Кхмер арад аймшагтай хохидолдо ороһон аэб даа. Энэ орон, тэрэнэй горбдууд болон һуурин тосхонууд американ бомбодолгодо нэгэтэ бэшэ ороһон. Тэрэ хадаа зоболон ядарал тэсэн гаража, өөһэдынгөө нүхэд болон союзнигуудые шэлэхэ эрхэтэй болоһон. Тиимэһээ үнгэрһэн сагай гашуудалта байдал руу тэрэниие түлхиһэнэй хэрэггүй. Мүн энэ гүрэнэй саашанхи хуби заяае холын ниислэлнүүдтэ гү, али ООН-дошье шиидхэжэ болохогүй.

Эндэ хитад-вьетнам харилсаануудые гуримшуулгаһаа Зүүн-Урда Азиин бусад асуудалнуудтай адли олон юумэн дулдыдаха байна. Энэ хадаа хоёр ороной бэеэ даанхаи правительствануудай, хүтэлбэринүүдэй шиидхэхэ хэрэг. Социалис эдэ гүрэнүүдэй хоорондохи хилын дахинаа эб найрамдалай ба хүршэ ёһоор ажаһуулгын хилэ болоһой, нүхэр ёһоной хөөрэлдөөнүүдые хэхэ яоадал һэргээгдэнэ, хэндэшье хэрэггүй муу һаналга ба бэе бэедээ этигэхэгүй ушар усадхагдаһай гэлэн өөрынгөө хүсэлэл тушаа миил хэлэхэ аргатай байнабди. Мүнөө тиимэ юумэ хэхээр таатай зохид саг ерэнхэй гэжэ һанахаар, бүхы Ази тиимэ юумэ бапал хүсэжэ байна.

Бидэнэй бодомжын ёһоор, Индохитад ба АСЕАН хоёрой оронуудай хоорондо бэе бэеэ ойлголсомоор харилсаануудые тогтоохо хэрэгтэ дабагдашагүй бэрхэшээлнүүд үгы, һайн һайхан хүсэл эрмэлзэл гаргаад байбал, гадаадаһаа хамааралсалгагүйн эрхэ байдалда тэдэн өөһэдынгөө бэрхэшээл ехэтэ асуудалнуудые нэгэн доро, ниитэ Азиин аюулгүй байдалай аша туһада гуримшуулан шиидхэжэ шадаха байгаа.

Корейн хахад арал дээрэ тохеолдоһон аюул ехэтэ шахардуу шанга байдалые миил усадхаха бэшэ, харин бүхы корой арадай национальна шухала асуудалые шиидхэхэ замаар дабшажа эхилхэ арга боломжо бии. Хэрбээ Корейн аша туһын хэрэгүүдэй талаһаа үнэн зүбөөр бодомжолхо болоо һаа, КНДР-эй дурадхажа байһан залан сэхэ хөөрэлдөөнһөө хадуурха шалтагаан үгы гэхэшэ.

Хоердохеор. Бидэнэр Ази ба Номгон океанай оршондо **ядерна буу зэбсэгүүдэй** тараагдаха ба нөөсынь схэдхэгдэхэ замда хаалта табихын түлөө бэлэмди. Дунда зэргын зайда буудагдаха ядерна ракетэнүүдые оронойнгоо азиатска хубида олошоруулхагүй гэһэн уялга СССР-эй өөр дээрээ даажа абаһан ушар бүгэдэндэ мэдээжэ.

Номгон океанай урда хубиие ядерна зэбсэггүй зоно болгон соносхохо ябадалые СССР һайшаан дэмжэнэ, нэгэ талаһаа гү, али олон талаһаа тэрэнэй статуста найдуулга үгэхые ядерна бүхы оронуудые уряална гэхэшэ.

Корейн хахад арал дээрэ ядерна зэбсэггүй зоно байгуулха тухай КНДР-эй дурадхалнуудые бодото дээрэнь бэелүүлбэл, эб найрамдалай хэрэгтэ горитой ехэ туһа нэмэри оруулагдаха һэн. Мүн Зүүн-Урда Азида тиимэ зоно байгуулха гэһэн һанамжа олоной анхарал татана.

Гурбадахяар. Номгон океанай оршондо **сэрэгэй флодуудай,** нэн түрүүн ядерна зэбсэгүүдтэй корабльнуудай тооее үсөөрүүлхэ тухай хөөрэлдөө эхилхые дурадханабди. Онгосонуудые усадхаха зэбсэгүүдэй талаар үрдилдөөтэ ябуулгануудые хизаарлалга, тодорхойлон хэлэбэл, Номгон океанай түс түс зононуудта онгосонуудта эсэргүү ябуулга хэлгэһээ бэеэ барихын тулада үгээ ойлголсохо ушар амгалан байдалые бэхижүүлгэдэ туһалха бэлэй. Энэ ушар бэе бэедээ этигэл найдабаритай байха хэрэгтэ горитойхон хэмжээ ябуулга болохо байгаа. Тиихэдэ юрэнхылэн иигэжэ хэлэхэ хүсэлтэйб: хэрбээ США-гай, жэшээнь, Филиппинһээ өөһэдынгөө сэрэгэй хүсэ гаргаад байгаа гэхэшэ һаа, бидэнэр харюугай алхам хэнгүй үлэхэгүй байгаабди.

Индиин океаниие эб найрамдалай зоно болгохо талаар хөөрэлдөөнүүдые һэргээхын түлөө бэлэн байһан тухайгаа бидэнэр урдынхи мэтэ залан сэхээр мэдүүлнэбди.

Дүрбэдэхеэр. Азида зэбсэгтэ хүсэнүүд ба юрын буу зэбсэгүүдые бодомжологдоһон хэрэгтэй зэргынь хэмжээндэ хүрэтэр эрид шууд хороолгодо Советскэ Союз ехэ анхарал хандуулна. Ямар нэгэ районһоо, жэшээнь, Алас-Дурнаһаа захалаад энэ асуудалые хуби хубяарнь, шата дамжуулан шиидхэхэ хэрэгтэй гэжэ бидэнэр мэдэрнэбди. Энэ талаар газараар дабшадаг хүсэнүүдэй хэм хэмжээнүүдэй тэнсүүриие тааралдуулгада зорюулагдаһан тодорхой алхамуудые КНР-тэй зүбшэн хэлсэхээр СССР бэлэн байна.

Табадахяар. Бэе бэедээ этигэл найдабаритай байлгын ба энэ регионда хүсэ хэрэглэнгүй байлгын хэмжээнүүдые зүбшэн хэлсэхэ сэг үни хада ерэнхэй гэжэ Советскэ Союз тоолоно. Тэрэниие эгээл юрын хэмжээнүүдһээ, жэшээнь,— Номгон океанай далайн коммуникацинуудай аюулгүй байдалай, тэрэшэлэн уласхоорондын оршондо һүйдхэлтэ ябуулгануудые лайсуулха талаар хэмжээнүүдһээ эхилхэдэ болохол.

Тиимэ хэмжээнүүдые зүбшэн хэлсэхэ ба зохёон абахын тулада далай шадарай совет городуудай али нэгэндэ конференци үнгэргэхэдэ болохо байна. Эндэ хэлэхэдэ, Владивостогые хариин эрхэтэдтэ нээмэл город болгохо тухай гүйлтатайгаар крайком ханданхай. Номгон океанай оршондохи байдалай бодото ёһоор һайн тала тээшээ хэрбээ хубилагдаад байгаа гэхэшэ һаа, хариин эрхэтэдэй ерэлгэдэ Владивостогые нээхэ асуудал байн байтараа шиидхэгдэжэ болохо. Владивосток уласхоорондын томо түбүүдэй нэгэн, худалдаа наймаанай ба соёл гэгээрэлэй гуламта, фестивальнуудай, спортивна уулзалгануудай, конгресүүдэй; эрдэм шэнжэлэлгын симпозиумуудай город боложо шадаха һэн. Бидэнэр тэрэниие зүүн зүг тээшэ нээгдэһэн сонхо шэнгеэр хараха хүсэлтэйбди. Тиигэбэл, манай агуухэ Пушкинай хэлэһэнэй ёһоор, эндэ «бүхы тугууд манай айлшад болог лэ».

Түгэсхэлдэ — Афганистан тухай. Тэрэнэй правительствын гүйлтаар энэ орондо байһан совет сэрэгшэдые гэртэнь бусаахаар бидэнэр бэлэмди гэжэ КПСС-эй XXVII съездын трибуна дээрэһээ мэдүүлэгдэһэн байгаа. Таанадай мэдэжэ байһанай ёһоор, партимнай мүнөө үгын һүүлээр — хэрэг гэһэн ёһо гурим шангаар баримтална.

Тэндэ тохеолдоһон ушар байдалые бүхы талаһаань сэгнэжэ үзөөд, ДРА-гай правительствэтай зүбшэлгэ үнгэргэһэнэй һүүлээр совет хүтэлбэри шиидхэбэри абанхай. Тэрээн тухай би мүнөөдэр тусхайта ёһоор соносхохомни: 1986 оной эсэс болотор Афганистанһаа зургаан полк — нэгэ танкова, мотострелково хоёр, зенитнэ гурба-штадаар хараалагдаһан техникэ болон буу зэбсэгүүдтэеэ Эхэ орондоо бусаагдаха. Эдэ частьнууд Советскэ Союзда сэг үргэлжэ байһан районуудтаа бусажа ерэхэ. Тиихэдэнь энээгээр һонирхожо байһан бүхы хүнүүдэй бэрхэшээлгүйгөөр хаража этигэхэдэнь болохо.

Иимэ харюусалга ехэтэй алхам хэхэ зуураа, эрилтэ табидаг гүрэнүүдтэ, тэрэ тоодо Пакистанда тэрээн тухайгаа бидэнэр уридшалан мэдээсээбди. Советскэ Союз тэндэхи байдалые политическэ талаар гуримшуулхые, тэрээндэ үшөө нэгэ дабшаса үгэхые эрмэлзэнэ. Энэ алхам ямар хараа бодомжотойгоор хэгдээб гэхэдэ, ДРА-да эсэргүүгээр зэбсэгтэ интервенци эмхидхэгшэд болон бэелүүлэгшэд манай энэ алхамые зүбөөр ойлгохо ба бодото ёһоор сэгнэлтэ үгэхэ болоно. Демократическа Афганистанай хэрэгүүдтэ гадаадаһаа хамааралгые багадхалгаар тэрээндэмнай харюу үгтэхэ ёһотой.

ООН-ой Генеральна секретариин түлөөлэгшөөр дамжуулан, һүүлэй үедэ хэгдэжэ байһан афгано-пакистан хөөрэлдөөн дээрэ зарим тэды дабшалта түйлагдаһан байна. Политическэ талаар гуримшуулгын эсэслэн зохёогдохолоор совет бүхы сэрэгүүдые Афганистанһаа гаргалга түргэдхэгдэжэ болохо. Совет сэрэгүүдые шата дамжуулан гаргалгын болзор афган талатай зүбшэгдэнхэй.

Гэбэшье, Афганистанда эсэргүү соносхогдоогүй дайе дэмжэгшэд болон мүнгэ зээрээр хангагшад тэрэ харата ябуулгада газар дайдаяа үгэгшэд иимэ юумэ мэдэхэ ёһотой: хэрбээ ДРА-да эсэргүү интервенциин үргэлжэлүүлэгдэхэ болоо һаа, Советскэ Союз хүршэеэ бэрхэшээлтэ байдалда үлэхэгүй. Афган арадтай манай интернациональна һаналаа нэгэдэлгэ Советскэ Союзай аюулгүй байдалай аша туһын хэрэгтэл адляар харагдаха.

Шэнэ Афганистаниие байгуулгын ниитэ национальна ябуулгада үнэн сэдьхэлһээ хабаадалсаха хүсэлтэй аад, хилын саана гараһан политическэ хүсэнүүдые хабаадуулгатайгаар правительство байгуулха хүрэтэр национальна эблэрэлгын үндэһэ һуури дээрэ, апрелиин национально-демократическа революциин социальна баазые үргэдхэлгын үндэһэ һуури дээрэ бидэнэр Афганистанай мүнөөнэй хүтэлбэриин хараа шугамые дэмжэдэгбди.

Нүхэдүүд! Хүн зоноймнай мүнөөнэй үе бэрхэшээл ехэтэй, ядуу байдалай олон асуудалнуудые уг залгамжалуулан абанхай гэхэшэ. Тэдэниие шиидхэлгэ тээшэ дабшахын тулада мүнөө ба ерээдүйн урда табигдаһан харюусалгаар хүтэлбэрилэгдэн, үнгэрһэн сагай ашааһаа сүлөөрхэ, шэнэ арга замуудые бэдэрхэ хэрэгтэй.

Эб найрамдалай ба аюулгүй байдалай аша туһада харилсаа холбоотой байха уряатайгаар Совет гүрэн Ази болон Номгон океанай бүхы оронуудта хандана. Эдэ зорилгонууд тээшэ дабшахые эрмэлзэһэн, өөһэдынгөө арадуудай һайн һайхан ерээдүйдэ этигэжэ байһан хүн бүхэнтэй бидэнэр һайхан сэдьхэлтэйгээр хөөрэлдэгшэ ба үнэн сэхэ хамжагша боложо шадахабди.

Хүн түрэлтэн мүнөө хүндэ хүшэр аюулта үе сагта ажаһууна. Гэбэшье тэдээндэ тэсэжэ гараха нөөсэ бии. Тэрэнь хамаг бэрхэшээлнүүдые дабаха, шэнэ, соёл болбосорол ехэтэй дэлхэйдэ ажаһуужа шадаха арга олгоно. Ондоогоор хэлэбэл—дайнай аюулые мэдэнгүйгөөр ажаһууха, бүхы юумые хүнэй аша туһада, хүнэй оюун бэлиг ба хабэ шадалые гүйсэд дүүрэнээр харуулха эрхэ байдалда ажаһуулга. Тиимэ байдалда хүрэхын тулада бүхы хүнүүдэй дайсан — бүгэдэ ниитые үгы хэхэ аюулда эсэргүү үсэд шанга тэмсэл хэхэ хэрэгтэй.

Үзэгдөөгүй муухай аюул тээшэ һолжорон ошолгые зогсоохын тулада дэлхэй дээрэхи ушар байдалые зүбөөр ойлгодог хүсэнүүдые элсүүлгэ, ухаан бодолоо хамжалга мүнөө хэзээ хэзээнэйхиһээ онсо шухала болонхой. Энээниие түйлахын тулада бидэнһээ дулдыдажа боломо бүхы юумэ хэхэ гэһэн манай хүсэл эрмэлзэл хубилашагүй. Энээндэмнай бүхы оронууд болон гүрэнүүдэй хүнүүдэй этигэхэдэнь болохо. Иимэл даа, богонёор хэлэхэдэ, манай мүнөөдэрэй хэрэгүүдэй бодото байдал, иимэл даа уласхоорондын ушар байдал юрэнхыдөө, тэрэнэй хүгжэлтэдэ Ази ба Номгон океанай хубиин үүргэ улам дээшэлжэл байха, һайн тээшэнь ажабайдалаа хубилган, бүри ехэ эршэ хүсэтэйгөөр ябуулга хэхын тулада бидэнэр эдэ бүгэдэһөө бодото тобшолол хэхэ ёһотойбди.

Түүхэдэ аб адли юумэнүүд байдаггүй. Гэбэшье адлирхуу юумэнүүд тохеолдодог, тиимэ дээрэһээ үнгэрһэн сагай аша үрэтэй дүй дүршэл бидэндэ үнэтэй сэнтэй ба һургаал абамаар байдаг. «Октябриин революциин дүрбэн жэлэй ойдо» гэһэн статья соогоо В. И. Ленин иигэжэ бэшэһэн: «Бидэнэр манай экономическа политикые шэнэлэн хубилгажа эхилээбди. Бидэнэр энэ талаар зарим тэды — зүгөөр, ехэ бэшэ, бага зэргын, ямаршье һаа маргалтагүй амжалтануудые түйлаабди. Энэ талаар бидэнэр шэнэ «эрдэм» шудалалгаяа, бэлэдхэлэй классые дүүргэжэ байнабди. Шангаар ба үсэд нэтэрүүгээр һуража, өөрынгөө алхам бүхэниие бодото хэрэгэй дүй дүршэлөөр шалган, эхилһэн юумэһээ нэгэтэ бэшэ дахин хэхэ ябадалһаа айнгүйгөөр, тэрэнэй удха шанарые анхаралтайгаар ойлгожо, өөһэдынгөө алдуунуудые залан ябажа, бидэнэр удаадахи классуудта орохобди. Бидэнэр бүхы «курс» шудалан гарахабди».

Иимэл даа, нүхэдүүд, ходо гүн гүнзэгы, һонор, оорыгөө шүүмжэлгэтэй байдаг ленинскэ зүбшэл заабари, ленинскэ тобшолол. Энэ хадаа тэрэнэй бүхы курсые амжалтатайгаар шудалан гараха ба шанарай талаар ороноо шэнэ хэмжээндэ гаргахын тулада мүнөөнэй эрхэ байдалда бидэнэрэй ямар ябуулга хэхэ ёһотой байһанай, шэнэлэн хубилалта ягаад бэелүүлхэ зүйшэл болон хүсэлэнгэй үгынинскэ сэсэн мэргэн энэ зүбшэлые гүйсэд дүүрэнээр хэрэглэхэ — тэдэнэрэй уялга мүн.

Бидэнэрэй түсэбүүдые бодото дээрэнь бэелүүлгэдэ ехэ амжалта, түйлалтануудые Таанадта хүсэнэб. Ажабайдалдатнай зол жаргал, элүүр энхые. бүхы һайн һайханиие хүсэнэб.

Тохёолдоһон энэ ушаралтай дашарамдуулан, этигэл найдабариин ба дэмжэлгын, зүбшэл болон хүсэлэнгэй үгэнүүдэй түлөө, үнэн зүрхэнэй халуун баярай түлөө бүхы алас-дурнынхидта баяр баясхалан хүргэхэ хүсэлэнтэйб. Һайн даа, нүхэдүүд!

[Нүхэр М. С. Горбачевой хэлэһэн үгэ айхабтар ехэ анхаралтайгаар шагнагдажа, үнч удаан үргэлжэлһэн альга ташалгаар угтагдаа].

Нютаг нютагай һонин

ФИЛОСОФИИН ҮШӨӨ НЭГЭ ДОКТОР

Һаяхана СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи дээдэ Аттестационно комиссиин заседани дээрэ Зүүн-Сибириин гүрэнэй соёлой институдай политэкономиин болон научна коммунизмын кафедрые даагша Г. И. Балхановта философиин эрдэмэй докторой нэрэ зэргэ олгогдобо. Тэрэнэй диссертационно шэнжэлгэ «Политическэ пропаганда үзэл сурталай ажал ябуулгын бүридэлдэ» гэһэн темэдэ зорюулагдаһан байна. Г. И. Балханов хүнэй зохёон байгуулхы арга шадабарииие үзэл сурталай хэрэгсэлнүүдэй ашаар эдэбхижүүлхэ тухай шухала асуудалай түүхын-социологическа шэнжэлгэ олон жэлэй турша да хээ гэжэ тэмдэглэлтэй.

Диссертаци хамгаалгын үедэ философиин эрдэмэй докторнууд, профессорнууд Н. Н. Бокарев, Л. Г. Олех, В. З. Коган гэгшэд Г. И. Балхановай оппонентнүүд байгаа.

Тус диссертаци тухай һанамжаяа бэшэһэн хэдэн мэдээжэ мэргэжэлтэд авторай шэнжэлгэдэ үндэр сэгнэлтэ үгөө. Жэшээнь, философиин эрдэмэй доктор, профессор, КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академиин үзэл сурталай хүдэлмэриин кафедрые даагша Ж. Т. Тощенко иигэжэ бэшэбэ: «Энэ хүдэлмэри теоретическэ үндэр хэмжээндэ дүүргэгдэнхэй. Үзэл сурталай ажал ябуулгын олон түхэл маягуудай дундаһаа багаар шэнжэлэгдэһэн энэ хэрэгые хүгжөөлгэдэ тус хүдэлмэри горитой хубитаяа оруулалсана». Философиин эрдэмэй доктор, профессор, СССР-эй Науканууд академиин Социологическа шэнжэлгэнүүдэй институдай сагай бюджедэй секторые даагша В. Д. Патрушев буряад эрдэмтын шэнжэлгэ тухай иимэ һанамжатай байба: «Үзэл сурталай хүдэлмэриин бүридэлдэ политическэ пропагандые ябуулга» гэһэн научна коммунизмын теориин орёо шухала асуудалда Г. И. Балхановай диссертаци зорюулагданхай. Тус шэнжэлгэ дотор социологическа материал үргэнөөр хэрэглэгдээ. Үзэл сурталай хүдэлмэриие мэдээсэл дэлгэрүүлгын талаар хангалгын асуудалнуудые шиидхэлгэдэ социологическа шэнжэлгэнүүдэй горитойгоор нүлөөлэгые автор тодорхойлон харуулаа». Новосибирскын партийна дээдэ һургуулиин лабораториин ахамад научна хүдэлмэрилэгшэ, философиин эрдэмэй кандидат, доцент В. Б. Житенев мүн лэ һайн сэгнэлтэ үгэһэн юм.

Е. ГОЛУБЕВ,
философиин эрдэмэй кандидат.

ШЭМЭЭШЭГҮҮДЭЙ ХЭЛЭ ШЭНЖЭЛНЭ

Буряадай гүрэнэй Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай түүхын-хэлэ, бэшэгэй факультедэй студентнэр жэл бүри экспедицинүүдтэ гарадаг юм. Энэ удаа ород хэлэнэй кафедрын доцент, хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат Е. И. Тынтуевагай хүтэлбэрилһэн бүлэг студентнэр нютагай хэлэ шэнжэлхэ зорилготойгоор Мухар-Шэбэрэй район ерэһэн байгаа. Студентнэр Хонхоло, Шаралдай, Никольск, Шэнэ Заган һууринуудта хүрэжэ, шэмээшэгүүдэй хэлэ шэнжэлээ. Шэмээшэгүүдэй хэлэнэй жэшээ дээрэ ород ярилдаанай хэлэнэй хүгжэлтые хаража үзэхэдөө, ехэ материал суглуулжа, тэдэнээ тэрэ дары картотэкэ болгон хабсаргана. Ерээдүйн багшанарай хэһэн энэ хүдэлмэри хэблэлдэ бэлдэгдэжэ байһан Забайкалиин ород арадай нютаг хэлэнэй толиин 2-дохи, 3-дахи ботинуудта оруулагдаха ёһотой.

Энэ экспедициин бүридэлдэ ябалсаһан институдай арадай аман зохёолой «Ород угалзанууд» гэжэ ансамблиин гэшүүд өөһэдтөө дуунуудые бэшэжэ абаа. Студентнэр шэмээшэгүүдэй хурим түрын ёһо гуримуудтай, заншалта хубсаһануудтайнь танилсаһан, мүн урданай һуудал байдал тухай хөөрөөнүүдые буулгажа абаһан байна.

Т. ХАМХАНОВА,
Эрхүүгэй гүрэнэй университедэй студентка.

РЕВОЛЮЦИОНЕРЭЙ НЭРЭМЖЭТЭ

Хара далайн пароходствын «Бабушкин» гэжэ теплоходой коллектив Агууехэ Октябриин 70 жэлэй ойе ажалай бэлэгтэйгээр угтахын түлөө ехэ оролдолго гаргана. Энэ теплоходой морягууд хахад жэлэйнгээ даабари болзорһоо урид дүүргээ. Һаяхан Индонезиин Джакарта хүрэтэр амжалтатайгаар ябаад бусаба.

С. ПАШУТИН.

Ялта хото.

ХЭЖЭНГЭЭРХИНДЭ АЙЛШААР

Буряадай гүрэнэй оперо болон балледэй академическэ театрай бүлэг дуушад Хэжэнгын районой ажалшадые соёлой талаар хангаба. Республикымнай театрай түлөөлэгшэд арбаад хоногой туршада айлшалхадаа, бүхы ажахынуудта хүрэжэ, тэжээл бэлэдхэгшэдэй урда бэлиг шадабарияа харуулһан байна. Хангалгынгаа түгэсхэлдэ тэдэнэр Хэжэнгэ һууринда концерт табяа.

Буряадай АССР-эй габьяата артист Л. Шагдыров, дуушад С. Бадмаев, Н. Викленко, хатарша М. Иванов гэгшэд тус концертдэ хабаадалсаа. Артистнуудай бүлэгые толгойлжо ябаһан Ж. Цыдыпов концертые шадамараар хүтэлбэрилһэн байна.

Л. БАЛДУЕВА.

Хэжэнгэ.

БАЙГААЛИИН ЭДИР НҮХЭДЭЙ СЛЁТ

ТЭРЭ ҮГЛӨӨГҮҮР багахан аадарай ороһоной һүүлээр оршон тойронхи байгаали шэнэ үнгэ будагуудаар нэмэһэн мэтээр үзэгдөө һэн. Улаан, шара, хүхэ сэсэгүүдэй дэльбэнүүд дээрэ мүнгэн дуһалнууд сэлсылдэнэ. Агаар тунгалаг, һэрюухэн. Дээгүүрнь гүйжэ гарашаһайб гэжэ һанахаар һолонго дугытан харагдана...

Иимэ оршон байдалда Ивалгын районой Трифоново гэжэ газарта республикымнай һургуулиин лесничествэнүүдэй заншалта слёт эхилһэн байна. Эдиршүүл—ой модо харууһалагшад, ботаник, зоолог, «ногоон» ба «сэнхир» патрульнууд болон бусад эндэ сугларжа, хоорондоо мүрысөө. Слёдые нээлгын баяр ёһолылдо партиин Ивалгын райкомой секретарь Д. Д. Сагадарова, Буряадай АССР-эй Гэгээрэлэй министрэй орлогшо З. А. Пирогова, республикын ой модоной ажахын министр Н. Е. Шелковников гэгшэд үгэ хэлэхэдээ, слёдто хабаадалсахаяа ерэгшэдтэ ехэ амжалтануудые хүсэһэн байна.

Республикымнай олонхи районуудһаа сугларһан һурагшад өөр өөрынгөө мэргэжэлээр һалбарииингаа отрядта орожо, эрдэм мэдэсээ, арга шадабарияа харуулаа. Тиимэ отряд бүхэниие комиссар хүмүүжүүлэгшэ хоёр хүтэлбэрилһэн байна. Буряадай гүрэнэй багшанарай институдай студентнэр комиссарай үүргые һайнаар дүүргээ гэхэ гү, али отрядайнгаа хүүгэдые танилсуулжа, нүхэсүүлжэ, мүн элдэб янзын наада, мүрысөөнүүдые бэлдэжэ, тэдэниие нэгэ коллектив болгожо шадаа.

Дүрбэн үдэрэй туршада байгаалиин эдир нүхэд олон конкурснуудта, мүрысөөнүүдтэ хабаадалсахадаа, һайн эрдэм мэдэсэтэй, дүршэл шадабаритай байһанаа харуулжа, шэнэ юумэ мэдэхэ, шадаха болоо гэжэ тэмдэглэмээр.

Забһарлалгын үедэ Даша-Нима Дабацыреновтэй уулзабаб. Тэрэ Ивалгын районой Гильбэрын дунда һургуулиин юһэдэхи классай һурагша юм. Классһаа гадуур номуудые, эрдэм дэлгэрүүлгын тусхай журналнуудые тэрэ уншаха дуратай. Энэ хүбүүн һургуулиингаа эдир ой модошодой бүлэгэй командир юм. Слёдто «ногоон» патрульнуудай дунда болоһон конкурснуудта һайн бэлэдхэлтэй байһанаа харуулаа.

— Манай һургуулида экологическа зүргэ бии,—гэжэ Даша-Нима Дабацыренов хөөрэнэ.—«Мойһон» гэжэ нэрлэгдэһэн энэ зүргэ хараг байгаали хамгаалха хэрэгтэ ехэ туһатай, бидэнэй һуралсалда хэрэгтэй юм. Оршон тойронхи байгаалидаа хохидол ушаруулангүй, бэеэ зүбөөр абажа ябахын тула олон юумэ мэдэхэ хэрэгтэй. Тиимэһээ зүргэмнай 24 шата боложо хубаарна. Ажалай болон амаралтын «Романтик» гэжэ лагерь 1-дэхи шата болоно. Тэндэ һургуулиимнай һурагшад капуста ургуулжа, огородой ажалда дүршэдэг, туршалгын хүдэлмэри хэдэг. 10-дахи шатада Кокориной заказник оршодог юм. Мянга гаран гектар талмай эзэлһэн заказнигта һургуулиин лесничество бии. Арсалан Жимбуев, Бавасан Абидуев, Вика Будаева, Лена Банзаракцаева, Саяна Жалсараева, Тамара Боржонова гэгшэд лесничествын ажал хэрэгүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг. Шубуудай модон гэрхэнүүдые бүтээдэгбди, залуу модо, шорголжоной бута харууһалдаг, түймэрэй гэнэ аюулые һэргылхэ хүдэлмэри ябуулдагбди. Багша Е. П. Батуева бидэнэй хэхэ ажалые заажа үгэдэг юм. Иимэ экологическа зүргэ манда ехэ һонирхолтой, олон юумэ мэдэхэ болодогбди,—гэжэ Д-Н. Дабацыренов хөөрөө һэн.

Ягаа улаахан майханай хажууда нэгэ буряад хүбүүн үсэд нэтэрүүгээр гербари хэжэ байна. Энэ хадаа Яруунын районой Мужыхын дунда һургуулиин 6-дахи классай һурагша Пүрбэ Цыдендамбаев гээшэ. Тэрэ мүн лэ «ногоон» патрулиин мүрысөөнүүдтэ хабаадалсаа. «Танай һургуулида «ногоон» патрульнууд юу хэдэг бэ?» гэжэ Пүрбэһээ һурабаб.

— Ой модо сэбэрлэхэ, харууһалха, түймэрһөө һэргылхэ гэхэ мэтын уялгануудтайбди,— гэжэ тэрэ хөөрэнэ. Бидэ ой соо ургадаг бүхы модо, һөөгүүдые, ургамалнуудые, мүн тэндэ амидардаг ангуудые хамгаалха ёһотойбди. Манай биологиин багша Ханда Бабуевна угаа һонин юумэнүүдые хөөрэжэ, харуулжа үгэдэг. Тиихэдэ манай райондо нуурнууд олон. Нуурнуудай уһанай, эрьеын сэбэр байхые «сэнхир» патрульнууд сахидаг. Хуули бусаар загаһа барижа байһан хүнүүдые заримдаа элирүүлжэ дуулгадаг.

Дүрбэн үдэр үргэлжэлһэн мүрысөөнэй дүнгүүд согсологдобо. Зоологуудай дунда Түрхын дунда һургуулиһаа С. Лошаков, эдир ботанигуудай дунда Т. Иванова (Гусиноозерск), «ногоон» патрульнуудай дунда А. Яковлев (Мухар-Шэбэр), «сэнхир» патрульнуудай дунда А. Пугачёв (Баргажан), эдир ой модошодой дунда В. Баширова (Нарһата) гэгшэд слёдой илагшад болобо.

Командна дүнгүүдээр Мухар-Шэбэрэй районой суглуулагдамал команда слёдой илагша гэжэ тодорхойлогдобо. Прибайкалиин, Баргажанай, Кабанскын, Яруунын районуудай командануud тус тустаа удаадахи һууринуудые эзэлһэн байна.

Л. ДОРЖИЕВА.

ХҮНЭЙ ХУБИ ЗАЯАН

Энэ уулзалгаяа тэрэ бүхы наһаараа хүлеэгээ. Оронойнгоо бүхы газар нютагуудта тэрэ бэшэгүүдые бэшэдэг, ээлжээтэ амаралтадаа гарамсаараа архивуудай тооһондо дарагдашаһан дансануудые уудалдаг һэн...

Украин яһанай, узбек хүмүүжэлгэтэй Фёдор Кульчиковский Днепропетровско областиин Васильковско районой Письменное тосхондо аяар дүшэн табан жэлэй үнгэрһэн хойно 104 наһатай пенсионер эхэнэр Дарья Алексеевна Кульчиновская гэдэг хүгшэн эжытэйгээ дахинаа уулзаба. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эхилхын урда тээхэнэ Дарья Алексеевнагай Оксана басаганиинь хадамда гаража, гэр бүлэ болоһон, Фёдор хүбүү түрэһэн юм. Хүбүүнэйнгээ гурбатай болоод байхада, эхэнь наһа бараһан. Дайнай түрүүшын үдэрнүүдтэ Фёдорой эсэгэ Эхэ оронойнгоо түлөө ами наһаяа үгэжэ, эрэлхэгээр унаһан байгаа. Письменное тосхондо фашистнуудай ерэхэ болоходо, хүгшэн эжынь зээ хүбүүгээ эвакуацида эльгээгээ.

Дарья Алексеевна Дайнай һүүлээр зээ хүбүүгээ бэдэрбэшье, эвакуацида үхибүүдые абаашаһан эшелон Узбекистан эльгээгдээ гэжэ элирүүлхэһээ бэшэ мүртэй юумэ олоогүй бэлэй. «Шляхом коммунизму» гэжэ Васильковско районно газетын штатнабэшэ корреспондент К. И. Сальниченко Дарья Васильевнада туһалжа, Бухара руу, комсомолой обкомдо Фёдорые һурагшалһан бэшэг бэшэбэ. Энэ бэшэгынь Э. Тельманэй нэрэмжэтэ Гиджуванска дунда һургуулиин «Поиск» клубай эдир мүрдэгшэдтэ дамжуулан үгтэһэн байна. Энэ клубые географиин багша Эркин Латыпов олон жэлэй туршада хүтэлбэрилдэг. «Совет Узбекистони» гэжэ республиканска газетын журналистка Дильбар Махмудовагай «Дайнай үеын үхибүүд» гэһэн очерк соо Федор гэһэн нэрэ, адлирхуу фамили олдобо. Федорой нэрэдэ «Заһабари» оруулжархиһан байгаа бшуу: тэрэ Кульчановский байһанаа «Кульчиковский» гэһэн фамилитай, тад ондоо отчествотой болоһон байгаа ха юм.

Ташкентын хүүгэдэй байшанда Фёдор Саша Бунин гэжэ украин хүбүүтэй хамта ороһон байгаа. Түмэршэ дархан Шаахмед Шамахмудов Сашые гэртээ абаашаһан аад, хэдэн үдэрэй үнгэрһэн хойно хүүгэдэй гэртэ дахинаа ерэжэ, «Сашамнай нүхэргүйгөөр ехэ гуниглана» гэһэн юм. Тиигэжэ 1942 оной сентябриин 2-то Фёдор Шамахмудовтанай гэрэй богоһо түрүүшынхиеэ алхажа ороо бэлэй. Шаахмед Шамахмудов Бахры-апа Акрамова һамгантайгаа өөрын үри хүүгэдгүй һэн. Гэбэшье зүрхэ сэдьхэлэйнгээ халуун дурые арбан табан үншэрһэн басагад, хүбүүдтэ эльгэлэн дамжуулһан хоёр гээшэ. Үргэһэн үхибүүдэйнь дунда ород, чуваш, татар, украин, белорус, казах, молдаван яһанай үхибүүд бии һэн.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар 15 үхибүүдые хүмүүжүүлһэн Ш. Шамахмудов Б. Акрамова хоёр «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденоор шагнагдаһан, энэ гэр бүлын баатаршалгые мүнхэлһэн СССР-эй Арадуудай хани барисаанай хүшөө 1982 ондо Ташкентдэ бодхоогдоо.

Ш. Шамахмудов 1969 ондо 82-тойдоо наһа бараһан, харин Бахри-апа мүнөө Ташкентдэ Фёдор Кульчинский, Александр Бунинтантай хүршэ ажаһуудаг. Бахри-апа гушан нэгэн ашанартай, арбан дүрбэн гушанартай.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Гэр бүлын архивай фото-зураг дээрэ — Бахри-апа Акрамова, Шаахмед Шамахмудов (дунданъ) үргэһэн үхибүүдэйнгээ дунда. Баруун гарһаа гурбадахи — Фёдор Кульчиковский; 2. Фёдор Кульчиковский Дарья Алексеевна хүгшэн эжытэйгээ, Вера Ивановна абгайтайгаа; 3. Шамахмудовтанай гэр бүлын баатаршалга харуулһан узбек уран зохёолшо Рахмат Файзиин «Его величество Человек» гэһэн роман дэлхэйн арадуудай арбан долоон хэлэн дээрэ гурбан миллион гаран хэһэгээр хэблэгдэн гаргагдаһан.

ТАСС-ай фотохронико.

Шатар

НААДАНАЙ ЭХИЛХЫН УРДА ТЭЭХЭНЭ

ЛОНДОН. (ТАСС). Шатараар дэлхэйн чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэхын түлөө понедельнигтэ эхилхээ байһан мүрысөөндэ хабаадагшад — дэлхэйн чемпион Гарри Каспаров болон экс-чемпион Анатолий Карпов июлиин 25-да эндэ үнгэргэгдэһэн пресс-конференцидэ хабаадахадаа, бүхы хүсэ шадалаа, бэлиг шадабаряа гаргажа, һонирхолтой партинуудаар дэлхэйн шатарта дуратайшуулые баярлуулхые оролдонобди гэжэ мэдүүлбэ. Шатарай уласхоорондын федерациин дүримэй ёһоор, пресс-конференци түрүүлэн Каспаровтай, удаань Карповтай үнгэргэгдөө. Гэбэшье журналистнууд тэдэнэртэ адлирхуу асуудалнуудые табиһан байгаа.

Бэенүүднай һайн, һорилго бэлэдхэлшье хэнхэйбди гэжэ тэдэнэр ойлгуулба. Энэ мүрысөөнэй урда тээ Каспаров һорилгын хоёр наада үнгэргэһэн, харин Карпов мүрысөөндэ амжалтатайгаар хабаадаһан байгаа.

Энэ мүрысөөндэ ямар арга боломжонуудтай байһан тухай асуудалда харюусахадаа, наадаанай эрхим һайн шэнжэ шанарнуудые харуулхые хүсэнэб, али магад ушаржа болохо урагшагүйдэлгэ тухай бодомжолхошье дурагүй байнаб гэжэ Каспаров хэлэбэ. Нааданда хабаадагшад хоюулаа хүсэ шадалдаа найдана гэжэ Карпов мэдүүлээ.

Бидэнэй нэгые Капабланкадал, нүгөөдыемнай Алехиндол адлирхуугаар наададаг юм гэжэ мүнөө хэлэхэ гээшэ буруу гэжэ Карпов тэмдэглээ. Үнэхөөрөөшье, бидэнэр эдэ агууехэ шатаршадай номуудаар шатар наадаанай нюусануудые тайлбарилан тааха замаа эхилһэмнай элитэ. Зүгөөр мүнөө бидэнэй мэргэжэл шадабариин дээшэлһэн дээрэһээ дэлхэйн шатарта дуратайшуул Каспаровай арга шадабари, Карповай арга шадабари тухай хэлэжэ шадаха гэжэ һананаб.

ЖАРГ… АЖАЛЛАХА…

ЭТЮ…

ҮҮРЭЙ хираалжа, гэгээрхэ багта жэргэмэл агаарта дэгдээд, шэнэ үдэрэй магтаал татана. Уданшьегүй наранай түрүүшын туяагай зүүн хадын оройгоор сасархада, хамаг байгаали нойрһоо һэрижэ, зунай ээлжээтэ үдэр мүндэлнэ. Шүүдэртэ шиигтэһэн сэсэгүүд наран тээшэ толгойгоо ганхуулан үе мүсөө тэниилгэнэ. Дээгүүрнь шаргал зүгынүүд ниидэнэ. Хараасгайнууд борооһо, батагана намнан, хара годлинууд мэтэ зурас гэлдэнэ. Хурдан далитай байхада һайн ха юм.

Ажалаараа байгаалиие шэмэглэгшэ, баяжуулагша хүнүүдэй эртэлэн бодоходо, одоошье ажалай үдэр эхилбэ.

Һаалишад үнеэдээ һаана. Малшад, хонишод үглөөнэй һэрюундэ хони, малаа бэлшээхээ ярана. Үдын ааяма халуунда мал мүртэй эдеэлдэггүй ха юм. Мүн үхэршье хэдэгэнээрхээд, хүйтэн уһан соо гү, али хадын оройдо тииршэдэг.

Наранай шанха дээрэ зогсошоходо, ааяма халуун эхилжэ, һоно, батаганаан дүүелдэн олошорно. Үхибүүд горхоной эрьедэ ошоод, уһанда оймоожо, наранда бэеэ шарана. Энээнһээ зохид юун байхаб! Тиигэжэ байхадань, тэнгэриин нэгэ хаяаһаа түглэгэр хара үүлэн гараад, улам үдхэржэ, сахилгаан ялас сахилна, тэнгэри бүдэхээр дуугарна. Тиибэшье тэрэ зүгһөө шииг татаһан һалхин хүдэлөөд, аадарай үүлэн наашаа ерэнгүй, тооһо дараха, ёһын тэдысэ абар-табар бороохон ороод дүүрэшэнэ. Һүүлээрнь агаар тунгалаг, аятай зохид.

Хабарай уһаар ундалһан шиигтэй газарта үбһэ ногоон, тараан түргэн бултайдаг гээшэ. Манай эндэ хабартаа, зунай эхиндэ аадар бороо оросогүй, жииртээ һалхитай байдаг ушарһаа газар түргэн гандадаг. Энэ жэлэй май һарада арбаад хоногто удаанай халуун үдэрнүүдэй һүүлээр бороогой үүлэнүүд бии болоно, тэнгэри үргэлжэдөө зэнхын бүрхөөд, республикымнай бүхы дэбисхэр дээрэ ехэ уһатай, дулаахан амидаралта бороо июниин эхээр ороо. Хатажа эхилһэн хүрьһэн бороогой уһые хомхойгоор шэнгээжэ, дулаанай гарахалаар үбһэ ногоон, тараан үрдилдэжэ байгаад түргэн үндэр болоо. Иимэл хадань, «Эртын бороон тоһон» гэжэ арад зон нэрлэдэг ха юм.

ИЮЛЬ — зунай дунда һара. Энэ хадаа эгээл дулаан аад, шииг нойтотой һарануудай нэгэн юм. Уляангирай хөөбэр саһанай ороһондол агаарта хүрилзэн, хаа яанагүй уянхай. Тараан хүсэд сэсэглэнхэй. Аяар дээрэ хүбэн сагаан үүлэд бии болоод, хүхэ тэнгэриин оёорто тунашана.

Ороһон наранай улаан толон унтаржа, тэнгэриин нүгөө хаяаһаа боро хараан һэмээхэнээр мүлхинэ. Ой модон үргэлжэдөө харлан түглыгөөд, һүреэтэйгөөр харагдана. Харанхы болохо бүри одо мүшэд олошоржо, аниб-ониб гэлдэнэ. Һэбшээ һалхин намдаад, агаар һэрюу даажа, сууряатай һонор болоно. Һарьһа эрбээхэйнүүд эрьелдэжэ, шара шубуун хаанашьеб зэбүүсэмээр «Гы-һүү» гэнэ.

Зунай һүни хээрэ таладашье, ой соошье, уһанай эрьедэшье аятай зохид юм. Хон-жэн, һэрюухэн. Сэсэг ногооной, үрэ жэмэсэй хангал анхилна. Гансал бүхэтэр боргооһон һиинаад, хоролхон хазахаяа һанахадаа хашартай. Зунай һүни тон богони. Зүүн хойноһоо гэгээрээд, аалиханаар наран мандажа, дахяад халуун үдэр эхилнэ.

Июль һарын үдэр ута. Агаарынь бүгшэм, халуун. Хүхын донгодохо үсөөн. Ойн шубуухайнууд аалиханаар дуулалдана. Тарялан соо бүднэнэр бүбэнэлдэжэ, үбһэ ногоон соо таршаанууд олоороо һүрэлдэнэ.

ЗУНАЙ ТЭН. Сэсэгтэ нугын үбһэ ногоон бэеэ хүсөө. «Үбһэ сабшаха һара» гэжэ урдань буряад зон хэлсэдэг байһан. Тэрэнь — июль һара. Үбһэ ногооной эгээл шэмэтэй байһан дээрэ сабшаха хэрэгтэй. Хожомдожо сабшаа хадаш, шэмэ багатай, шэрүүн үбһэн абтаха.

Хүдөөгэй ажалшад хаһа саг соонь һайхан, ехэ үбһэ абахаяа яаралтай хүдэлнэ. Энэ хүдэлмэридэ һургуулиин һурагшад зунайнгаа амаралтын үедэ түрэл ажахыда ехэ туһа хүргэдэг. Сабшалан дээрэ тракторай хажуурнуудай таршагаан таһарнагүй.

Үбһэ ногоон дээрэ мүнгэн

САГАЙ УЛАРИЛ

МҮНӨӨДЭР республика доторнай сэлмэжэ, бүрхэжэ байха, зарим нютагуудта багаханаар бороон орохо, аадарлаха. Баруун-хойноһоо секундын 5—10 метр хүсэтэйгөөр һалхилха, аадарай үедэ һалхин шангадаха. Байгал шадар 18—23, бусад нютагуудта 23—28 градус дулаан байха.

УЛААН-ҮДЭДЭ сэлмэжэ, бүрхэжэ байха, хура бороон орохогүй. Баруун-хойноһоо секундын 5—10 метр хүсэтэйгөөр һалхилха. 26—28 градус дулаан байха.

ИЮЛИИН 30—31-нэй үдэрнүүдтэ үүлэтэйшэг байха, хура бороон орохогүй. Баруун тээһээ секундын 3—8 метр хүсэтэйгөөр һалхилха. Һүниндөө 9—14, үдэртөө 26—30 градус, хойто районуудта һүниндөө 4 хүрэтэр, үдэртөө 20 градус хүрэтэр дулаан байхаар хүлээгдэнэ.

АВГУСТ: ХУУШАН ХЭБЭ…

Үнгэржэ байгаа июль һарада республикын урда нютагуудта хура бороотой, хойто районуудта халуун хуурай үдэрнүүд гол түлэб тогтоо.

Август һарын түгэсхэлдэ богонихон зунай хаһа дүүрэхэнь. Сагай уларил заншалта хэбээрээ, дулаахан байхаар хүлеэгдэнэ. Дунда зэргээр 14—18 градус дулаан үдэрнүүд тогтохо, 60—90 миллиметр шииг нойтон орохо.

Августын эхээр, хоёрдохи гурбадахи арбан хоногуудай тэн багта аадар бороотой байха. Түрүүшын ба хоёрдохи декадануудта үдэртөө 25

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда. «Владивостогой туг дээрэ — Эхэ ороной шагнал—ТАСС-ай мэдээсэл. Владивостогто Ленинэй орден барюулалгада зорюулагдаһан баярай суглаан дээрэ нүхэр М. С. Горбачевой хэлэһэн үгэ. (Эхин. Түгэсхэлынь 2-дохи, 3-дахи хуудаһануудта). Республикын нютаг нютагай, орон доторой һонин.

Хоёрдохи хуудаһанда. Владивостогто Ленинэй орден барюулалгада зорюулагдаһан баярай суглаан дээрэ нүхэр М. С. Горбачевой хэлэһэн үгын үргэлжэлэл.

Гурбадахи хуудаһанда. Владивостогто Ленинэй орден барюулалгада зорюулагдаһан баярай суглаан дээрэ нүхэр М. С. Горбачевой хэлэһэн үгын түгэсхэл. «Үргэн ехэ ургалтын эхин»—М. С. Горбачевой Владивостогто ерээд байһан тухай ТАСС-ай мэдээсэл.

Дүрбэдэхи хуудаһанда. Буряадай АССР-эй арбан нэгэдэхи зарлалай Верховно Соведэй дүрбэдэхи сесси. «Зохёон байгуулалтын түсэбые — хурдадхалгын замаар» — сесси дээрэһээ хэгдэһэн С. Бутыринагай, А. Кушнаревой тэмдэглэлнүүд. Уласхоорондын шэнжэлэл. Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00—«Время». 9.45 — Мультфильмнүүд. 10.15 — «Возрождение Гатчины» — баримтата фильм. 10.45—«Исповедь»—фильм-зүжэг. 12.10 — Фехтованяар дэлхэйн чемпионат. Болгариһаа дамжуулга. 12.40—Шэнэ һонин (12.45 хүрэтэр). 15.30 — Шэнэ һонин. 15.50— «Коммунисты 80-х — баримтата фильм. 16.40—«Юунһээ ба юундэ?».

Улаан-Үдэ. 17.15 — «Сохрани и лес одарит» — киноочерк. 17.35—Буряадай АССР-эй ГАИ-гай 50 жэлэй ой. 18.25—Шэнэ һонин (буряадаар). 18.40—«Байгалай үмэнэхи хизаарта». 19.20 — «Байгал».

Москва. 19.45 — «Мүнөөдэр — түби дэлхэй дээрэ».

Улаан-Үдэ. 20.00—«Дойти до каждого»—тележурнал.

Москва. 20.50—«Дуун-86» — Ташкентһээ дамжуулга. 22.00 — «Время». 22.30—Шатараар дэлхэйн чемпионат. Г. Каспаров — А. Карпов. Харюугаа абалгын матч. 22.45—«Зеркало сцены»—театрай шэнжэлэг. 24.00 — Футболоор СССР-эй чемпионат. «Динамо» (Минск) —«Динамо» (Киев). Забһарлалгадань—00.45 — «Мүнөөдэр— түби дэлхэй дээрэ».

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.20 — Баримтата фильмын премьерэ. 9.40—«Лучшая дорога нашей жизни» — уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. 11.00 — Француз хэлэн. Һуралсалай 1-дэхи жэл. 11.30—«С кошки все началось»—хүүгэдтэ фильм. 12.40 — Приморьин студиин телевидениин программа. 13.35 — «Свеаборг»—уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. 14.40—Шэнэ һонин. 14.45—17.15—Забһарлалга.

Москва. 17.15 — «Илагшад». Москвагай ПВО-гой ба 6-дахи истребительнэ авиационно корпусой ветерануудай уулзалга. 18.35—«Тюмень» — баримтата фильм. 18.50—Экологиин тэмдэглэл. 19.25 — Тюмень хотын ород арадай инструментнүүдэй сикстет наадана.

Улаан-Үдэ. 19.45 — Соносхолнууд. 19.55 — Хүгжэмтэ забһарлалга.

Москва. 20.00 — Мультфильм. 20.20—«Эрдэм ба ажабайдал».

Улаан-Үдэ. 20.50 — «Золотая подкова» — мультфильм.

Москва. 21.00 — «Амгалан нойрсогты, багашуул!». 21.15— «...16 хүрэтэр ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 22.00 — «Время». 22.30—«Лучшая дорога нашей жизни»—уран һайханай фильм. 2-дохи сери.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД: ИНДЕКС 670000

УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23, редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76, отделы: партийной жизни—2-64-05, пропаганды—2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, сельского хозяйства—2-64-36, 2-63-86, советского строительства—2-69-58, культуры и школ — 2-60-21, 2-57-63, информации—2-60-91, переводов—2-54-93, писем и селькоров—2-67-81, корректорская—2-33-61, выпускающие — 2-35-95, отдел объявлений—2-65-54.

Республиканская типография Го…ственного комитета Бурятской АС… делам издательств, полиграфии… ной торговли г. Улан-Удэ ул. Ле… Н-04919. Заказ № 174…